

KNIHOVNY RANĚ NOVOVĚKÝCH LÉKAŘŮ VE FONDU NOSTICKÉ KNIHOVNY V PRAZE

Richard Šípek



The Libraries of Early Modern Physicians in the Prague Nostitz Library

The article introduces and describes 43 fragments of the early modern private libraries collected mostly by Silesian physicians in the 16th and 17th century. The most important and extensive remnants of the book collections belonged to the imperial physician Johannes Crato of Crafftheim (1519–1585), professor of Königsberg university and physician of Borussian dukes Matthias Stoius Jr. (1526–1583) and town physician in Schweidnitz Tobias Fischer of Croschwitz (1559–1616). Provenance records in the books prove changing of owners of the particular volumes in frame of society of the Silesian physicians and distinctly show the process of scattering and partial reuniting of the used-to-be libraries in the early modern age.

Keywords: History of libraries – provenance – book provenance – Nostitz Library – The National Museum Library – bourgeois libraries – 16th century – 17th century – early modern libraries – physicians' libraries – Silesia – Otto Nostitz – Jawor – Jauer – Crato of Crafftheim – Project NAKI (Applied Research and Development of National and Cultural Identity Programme): *PROVENIO: The Method of the Book Provenance Research*

V závěru roku 2011 byl dokončen provenienční průzkum Majorátní knihovny hrabat z Nostic a Rienecka, který trval pět let a jehož výstup v podobě soupisu proveniencí tvoří hlavní část disertační práce „*Die ehemalige Jauerer Bibliothek des Grafen Otto des Jüngeren von Nostitz*“, na níž v současnosti pracuji. Následující příspěvek je zkráceným českým překladem jedné z kapitol.

V průběhu provenienčního průzkumu bylo prohlédnuto celkem 8 544 signatur (cca 13 000 svazků). Pro 2 554 signatur, včetně přívazků, které obsahovaly provenienční údaje, jejichž stáří spadalo do období *ante quem* Ottovy smrti, tj. do roku 1665 včetně, bylo vytvořeno celkem 2 961 podrobných zápisů provenienčních záznamů v knihách. Další knihy, které obsahovaly jen podpis Otty mladšího z Nostic na titulní straně, byly evidovány pouze signaturou (celkem 3978 svazků). Celkem tak bylo pro soupis excerptováno 5 002 svazků a identifikováno 1 071 jmen osob, rodů či institucí, kterým patřily knihy před zařazením do Knihovny Otty mladšího z Nostic na zámku v dolnoslezském Javoru.¹ Pět let po Ottově smrti byla knihovna v roce 1670 zakoupena jeho bratrem Janem Hartvíkem z Nostic a Rienecka a přestěhována coby základ nové rodové knihovny do právě dokončeného Nostického paláce na malostranském Maltézském náměstí, v jehož dvou sálech je uloženo 14 000 svazků této knihovny dodnes.²

V posledních čtyřech letech jsem měl možnost z prostředků interního grantu Národního muzea vycestovat třikrát do slezské Vratislavi. V univerzitní knihovně díky las-

kavosti dr. Weroniky Karlak excerptovat rozsáhlou, bohužel zatím nedokončenou lístkovou kartotéku proveniencí tamních historických fondů. Podařilo se mi vyhledat více než 2 300 signatur knih s týmiž provenienčními záznamy, které se nalézají v pražské Majorátní knihovně hrabat z Nostic a Rienecka. Do budoucna tak bude možné alespoň virtuálně tyto torzovitě dochované knižní celky opět spojit.

V rámci projektu NAKI „*PROVENIO: Metodika výzkumu knižních proveniencí*“, na němž aktuálně pracuje Knihovna Národního muzea, vzniká online databáze vlastníků knih, v níž budou postupně zpřístupňovány také informace o všech starších knižních celcích Nostické knihovny, a to jak v podobě medailonů jednotlivých vlastníků (osob, rodů, institucí), tak konkrétních knih z těchto knihoven, včetně obrazové dokumentace souvisejících provenienčních záznamů.³

Z provenienčního hlediska tvoří v Nostické knihovně nejzajímavější skupinu fragmenty knihoven raně novověkých lékařů, původem většinou slezských. Tyto knihovny neobsahovaly pouze lékařskou literaturu, i když tato pocho-pitelně převládala. Řada lékařů se vedle své praxe věnovala také latinskému, popř. řeckému básnictví a sepisování historiografických děl. Naproti tomu z profesních důvodů se věnovali nejen botanice, ale také zoologii a alchymii. Jelikož se především v 16. století jednalo o všestranně humanisticky vzdělané intelektuály, kteří aktivně sledovali společenské, politické i kulturní dění, setkáváme se v dochovaných fragmentech jejich knihoven i s literaturou obsahově

¹ DEVENTER 2001. SLAVÍČEK 1996. ŠÍPEK 2005/2, 2007, 2010. WURZBACH 1869.

² HIRSCHING 1788. ŠÍPEK 2005/1. VRCHOTKA 2000.

³ Tato studie vznikla v rámci projektu NAKI DF12P01OVV023, „*PROVENIO: Metodika výzkumu knižních proveniencí*“. Databáze je dostupná na: <<http://www.provenio.net>>.

zaměřenou tímto směrem. Lékaři a lékárníci patřili ke společensko-kulturní elitě a Slezsko nebylo v tomto směru výjimkou. Stačí připomenout jen osobnost lékaře Laurentia Scholze, zakladatele proslulé vřatislavské zahrady, v níž se setkával se svými přáteli z řad humanistů, aby společně diskutovali, psali a předčítali své básně.⁴ Provenienční záznamy, a především kolegiální dedikace autorských děl mezi lékaři doma i v zahraničí představují jeden z mnoha důkazů o čilém společenském životě *rei publicae litterariae*, relativitě geografických vzdáleností i politických či konfesijních hranic. Raně novověcí lékaři reprezentují renesanční vzdělance *par excellence*, a tomu odpovídá také složení jejich torzovitě dochovaných knihoven.

Mezi nejvýznamnější humanisty původem ze slezské Vřatislavi patřil též osobní lékař tří císařů **Johann Crato z Crafftheimu (1519–1585)**,⁵ který působil jako *spiritus movens* obcování humanistů napříč Evropou, ale také jako nezištný mecenáš a tutor mladých studentů, jimž velmi často vypomáhal jak finančně, tak i kontaktem a doporučujícím dopisem příteli či kolegovi v zahraničí. Soubor knih z jeho pozůstalosti je bezpochyby nejvýznamnější mezi torzy lékařských knihoven v Nostickém paláci a svým rozsahem představuje po Ottově knihovně vůbec největší knihovní celek pražské Nostické sbírky.

Johannes Crato se narodil do rodiny vřatislavského řemeslníka Christoha Kraffta. Na základě svého výjimečného nadání, které prokazoval již na místních městských školách při kostelích svatě Alžběty a svatě Máří Magdaleny, mu bylo rozhodnutím městské rady uděleno studijní stipendium a na přimluvu prvního vřatislavského protestantského kněze a teologa Johanna Hesse jej do svého domu přijal Martin Luther, u něhož Crato během svých wittenberských studií teologie bydlel. Prý kvůli svému slabému hlasu však Crato poznenáhlu upustil od bohosloví a rozhodl se odejít do Padovy a věnovat se studiu medicíny. Zde rovněž získal titul doktora lékařství. Po cestách napříč Itálií a krátké lékařské praxi ve Veroně se vrací zpátky do svého domovského města ve Slezsku, aby zde byl roku 1550 jmenován městským lékařem. Spory s vřatislavskými duchovními (Crato již tehdy tendoval spíše ke kalvinismu) jej donutily opustit město a uvolnily mu tak současně ruce k přijetí nabídky úřadu osobního lékaře císaře Ferdinanda I. Tuto pozici zastával Crato také za vlády Ferdinandových následníků Maxmiliána II. a Rudolfa II. Největší cti se Cratonovi dostalo za vlády Maxmiliána II., který ho nejprve v roce 1567 jmenoval císařským radou a v následujícím roce mu dědičně udělil palatinát. S nobilitací se samozřejmě pojila řada privilegií a pravomocí. V roce 1569 byl Crato vyňat z jurisdikce běžných soudů a napříště se měl zodpovídat pouze soudu dvorskému. Celkově vyčerpán a nemocen požádal o uvolnění ze svých povinností císařského lékaře a v roce 1581 se odebral na své panství Rückerts (dnešní Szczytna) u Kladska, které získal již v roce 1567, a hodlal zde v klidu a v ústraní strávit zbývající léta svého života. Vybudoval tu kostel a obsadil ho evangelickým fará-

řem. Jeho neklidnému duchu uvyklému společnosti vzdělaných přátel a kolegů však život v závětrí nesvědčil, a tak se již dva roky po svém odchodu z veřejného života vrací do slezské metropole Vřatislavi, aby byl opět vprostřed společenského dění. Ještě na konci svého života pomáhal vřatislavským obyvatelům při velké morové ráně, jíž podlehla i jeho žena. Crato ji krátce nato následoval, zemřel roku 1585 na souchotiny.

Crato se ve své odborné práci věnoval především výzkumu moru a jeho šíření. Jako první odhalil a popsal nakažlivost této nemoci a jeho kniha *Ordnung der Preservation*, která obsahovala rady, jak se morové nákaze bránit, vyšla jen v roce jeho smrti ve třech samostatných vydáních.

O Cratonově knihovně máme bohužel pouze kusé zprávy. Německý duchovní a historiograf Johann Friedrich Gillet ve druhém svazku své rozsáhlé a doposud nepřekonané monografie věnované Cratonovi uvádí, že Crato nechal po svém odchodu na zamýšlený odpočinek převzít z Prahy do Rückerts rovněž svou knihovnu a že k jeho knihám měl přístup jím dosazený protestantský kazatel Christoph Prätorius, jemuž knihy sloužily při přípravě kázání.⁶

Po Cratonově smrti připadla knihovna spolu s ostatním Cratonovým majetkem jeho jednorozenému synu Johannu Baptistovi. Ten však svého otce přežil jen o sedm let a zemřel bezdětný. Knihovna se dostala do rukou dnes již neznámého majitele, který (nebo jeho potomek) ji pravděpodobně rozprodal. Je dosti možné, že přímo v tomto prodeji získal Cratonovy knihy také Otto, jelikož se s jedinou výjimkou nepodařilo zjistit v žádném ze svazků, které prokazatelně patřily Cratonovi, ani jeden mladší provenienční záznam zapsaný do knihy pozdějším vlastníkem kromě Otty samotného. Tuto jedinou výjimku představuje kniha Françoise Vallerioly *Observationum Medicinalium Libri Sex*,⁷ která kromě Cratonova supralibros obsahuje na zadním příděti exlibris javorského městského lékaře Johanna Christoha Fechtera datované 20. listopadem 1663. Tato kniha z Cratonovy knihovny se tedy zřejmě dostala k Ottovi z Nostice později než ostatní s krátkým intermezem ve Fechterově knihovně.

Dosud bylo zjištěno celkem 127 svazků (153 titulů) označených provenienčními záznamy odkazujícími ke Cratonovi, ať už se jednalo o supralibros, exlibris nebo o dedikaci některého z jeho přátel či kolegů, kteří mu knihu věnovali. Crato užíval především tří typů supralibros vyražených na přední i na zadní desku knihy. Na přední desce byl zpravidla zobrazen jeho erb se jménem, titulaturou a společenským postavením vypsány po obvodě. Na zadní desce pak bývá vyobrazen Samson zabíjející lva s devízou: "IRAE MODERERIS ET ORI." Dva typy supralibros jsou datovány roky 1570 a 1571, přičemž první typ se v textu kolem erbu omezuje pouze na vlastníkové jméno: "S[VM]. I[OHANNIS] CRATONIS. A. CRAFTHEIM." Mladší typ je sdílnější: "IOHANNES CRATO A CRAFTHEIM D[OCTOR]. SACRAE CAES[AREAE]: MAIEST[ATIS]: CONSILIARIVS. ET MEDICVS INTIM[VS]." Nejstruč-

⁴ OSZCZANOWSKI 2004.

⁵ ADB 4, s. 567-569. GLOMBIOWSKI 1955, s. 6-9. GILLET 1860. GILLET 1861. KACZOROWSKI 1996, s. 53. SĘKOWSKI I, s. 401.

⁶ GILLET 1861, s. 253-254.

⁷ Françojs Vallerioly, *Observationum medicinalium Libri Sex*. Lyon : Antonius Gryphius, 1573. – Nostická knihovna H 074.

nější je pak třetí typ supralibros, nedatovaný: "IO[HA]-N[NIS] CRATONIS. A. CRAFTHEIM." Ten však můžeme považovat za nejmladší, protože se objevuje téměř výhradně na knihách s datem vydání po polovině 70. let 15. století a v pěti případech dokonce na knihách vydaných v prvních čtyřech letech následující dekadý,⁸ tedy v samém závěru Cratonova života. Obecně však lze tvrdit, že všechny tři typy supralibros nechával Crato razit na knihy spíše chaoticky a rozhodně se neřídil chronologií jejich akvizice. Řada knih vydaných po roce 1571 je tak datována nikoliv supralibros se stejným datem nebo nedatovanou verzí, ale je označena typem 1570. Tento přístup však není nikterak překvapivý a v dobových knihovnách se objevuje poměrně běžně. Vedle supralibros označoval Crato knihy vlastnoručně svým jménem ve spodní části titulního listu, a to buď jednoduše v nominativu "J[ohannes] Crato D[octor].", v genitivu nebo i v dativu. Nejčastějším typem jeho vlastnické

poznámky jsou rukou psané propletené iniciály „JC“. Identifikaci Cratonových knih usnadňuje rovněž často se vyskytující celokožená vazba z bílé usně s nezaměnitelným drobným slepotiskovým krucifixem na přední a zadní desce.

Co do obsahu, převládá u Cratona samozřejmě literatura lékařského zaměření, a to nejčastěji vydaná v Itálii. Podle data vydání lékařských knih je evidentní, že Crato usiloval o sběr co možná nejaktuálnějších informací ze svého oboru. Málo která z jeho lékařských knih byla vydána před polovinou 16. století. A řada z nich se věnovala právě morové nákaze a průběhu této choroby.⁹

Větší skupina knih byla věnována problematice výživy a životosprávy,¹⁰ léčbě syfilidy¹¹ a nechyběla ani kanonická lékařská literatura v podobě komentovaných spisů Hippokratových a Galénových.¹²

Kromě lékařských spisů obsahuje soubor Cratonových knih v Nostické knihovně rovněž tituly z dalších oblastí lid-

⁸ Nostická knihovna cg 371 (1584), cg 688 (1582), cg 700 (1584), fg 266 (1584), H 141 (1581).

⁹ Gerard van Bergen, *Gerhardi Bergensis medici iurati reip. Antverpiensis, de pestis praeservatione libellus ...* Antverpiae: ex officina Christophori Plantini, 1565. – Nostická knihovna dg 237/adl.

Johannes Crato von Crafftheim, *Ordnung der Praeservation: wie man sich zur Zeit der Infection vorwahren, auch Bericht, wie die rechte Pestilentia erkandt, und curirt werden soll: mit einer Lehre, von dem Vorsorg der Geschwieren ...* Zu Franckfurt: bey A. Wechels Erben, 1585. – Nostická knihovna cg 254.

Tomáš Jordán z Klausenburku, *Thomae Iordani medici Pestis phaenomena: seu de ijs quae circa febrem pestilentem apparent, exercitatio.* Francofurti: Wechelus, 1576. – Nostická knihovna cg 008.

Niccolo Massa, *Nicolai Massa Veneti artium et medicinae doctoris Liber de febre pestilentiali, ac de pestichii, morbillis, variolis, et apostematibus pestilentialibus, ac eorundem omnium curatione ...* Venetiis: apud Andrea Arriabenum ad signum Putei, 1556. – Nostická knihovna cg 673/adl.1.

Geronimo Mercuriali, *De pestilentia Hieronymi Mercurialis Foroliensis medici praeclarissimi lectiones ...* Venetiis: apud Paulum Meietum bibliopolum Patavinum, 1577. – Nostická knihovna cg 550/adl.2.

Oddo degli Oddi, *Oddi de Oddis Patavini ... De pestis, et pestiferorum omnium affectuum causis, signis, praecautione, [et] curatione, libri IIII, Apologia pro Galeno ... libri III. De coena, et prandij portione, libri II. ...* Venetiis: apud Paulum et Antonium Meietos fratres, 1570. – Nostická knihovna dg 344.

Jean-Antoine Sarazin, I. Antonii Saraceni Lugdunae De Peste Commentarius. In quo ... pestis naturae, praecautiois etiam atque curationis ... ubexim explicat ... Genevae: ex officina Ioannis Gregorij, 1571. – Nostická knihovna gg 431.

¹⁰ Johannes Actuarius, *Actuarii Zachariae De victus ratione in spiritu animali libri duo, Iulio Alexandrino interprete. De puerorum educatione liber versibus, autore eodem.* Venetijs: apud Petrum de Nicolinis de Sabio, 1567 [i.e. 1547]. – Nostická knihovna cg 524/adl.1.

Manuel Brudo, *Liber de ratione victus in singulis febribus secundum Hippoc. Brudo Lusitano autore ad Anglos ...* Venetiis: apud haeredes Petri Rauani et socios, 1544. – Nostická knihovna cg 524.

Matteo Corti, *Matthaei Curtii De prandii ac caenae modo libellus.* Romae: apud Paulum Manutium, 1562. – Nostická knihovna cg 550/adl.1.

¹¹ Giovanni Battista da Monte, *Methodus Ioannis Baptistae Montani De elementis, iatriae candidatis apprime utilis ac necessaria. Cui accessit eiusdem authoris de syphillidos lue tractatus doctissimus, vna cum regulari cura huius morbi Benedicti Faurentini.* Viennae Austriae: excudebat Michaël Zimmermannius, 1553. – Nostická knihovna dg 355.

Pierandrea Mattioli, *Morbi gallici curandi ratio exquisitissima, a variis ... medicis conscripta: nempe Petro Andrea Matthaeolo Senensi, Joanne Almenar Hispano. Nicolao Massa Veneto, Nicolao Poll ... Benedicto de Victoriis, Faventino. His accessit Angeli Bolognini De ulcerum exteriorum medela opusculum perquam utile. Ejusdem, De unguentis ad cuiusvis generis maligna ulcera conficiendis lucubratio ...* Lugdu[ni]: expensis Scipionis de Gabiano, [et] fratrum], 1536. – Nostická knihovna bg 722.

Jean Fernel, *Ioannis Ferneli Ambiani De luis Venereae curatione perfectissima liber: numquam antehac editus.* Antverpiae: Plantinus, 1579. – Nostická knihovna cg 476.

¹² Eustathe Duchesne, *Acroamaton in librum Hippocratis de Natura hominis commentarius unus ...* Basileae: per Ioan Oporinum, 1549. – Nostická knihovna cg 524/adl.

Hippokratés, *Hippocratis Aphorismi, ex nova Claudii Campensii, ... interpretatione: his deinde nexae sunt. Animadversiones [in Galenum]. [simul cum] Apologia in Galenum ...* Lugduni: apud Claudium Ravot, 1579. – Nostická knihovna cg 481.

Hippokratés, *Hippocratis coi Liber de capitis vulneribus liber / latinitate donatus a Francisco Vertunianii, ... commentarius in eundem.* Lutetiae: apud Marmetum Patissonium, in officina Robertii Stephani, 1578. – Nostická knihovna cg 481/adl.

Hippokratés, *Hippocratis Coi medicorum omnium principis. ΠΕΡΙ ΓΟΝΗΣ. De genitura. ΠΕΡΙ ΦΙΣΙΟΣ ΠΑΙΔΙΟΥ. De natura pueri. Interprete Io[anne]. Gorraeo Parisiensi doctore medico ...* Parisiis: Ex officina Michaëlis Vascosani, in uia quae est ad diuum Iacobum, sub Fontis insigni, 1545. – Nostická knihovna dg 880.

Cristóbal de la Vega, *Christophori a Vega ... Opera, nempe, Liber de arte medendi. Commentar. in librum Galeni De differentiis febrium. Commentarius de urinis. Commentaria in lib. Aphorismorum Hippocratis. Prognosticorum Hippocratis e Graeco in Latinum versio ...* Lugduni: apud Gulielmum Rovillum, 1576. – Nostická knihovna G 240.

Jacques Dubois, *In Hippocratis [et] Galeni physiologiae partem anatomicam isagoge, a Iacobo Syluio ...* Venetiis: ex officina Erasmiana, Vincentij Valgrisijs, 1556. – Nostická knihovna dg 285/adl.1.

Hippokratés, *Magni Hippocratis Coaca praesagia ...* Lugduni: apud Gulielmum Rovillum, 1576. – Nostická knihovna G 237.

Alfonso Bertocci, *Methodus generalis, et compendiaria, ex Hippocratis, Galeni, et Auicennae placitis deprompta, ac in ordinem redacta ...* Venetiis: apud Ioannem Andrea Valuasorium cognomento Guadagninum, 1556. – Nostická knihovna dg 285.

Galénos, *Claudii Galeni Pergameni De diebus decretoriis libri III ...* Lugduni: apud Gulielmum Rovillum, 1560. – Nostická knihovna cg 661.

Johannes Crato von Crafftheim, *Ioannis Cratonis Ad artem medicam isagoge. Additae sunt in libros Galeni de elementis ... periochae Ioannis Baptistae Montani.* Venetiis: ex officina Valgrisiana, 1560. – Nostická knihovna dg 15.

Iulio Alexandrini, *Iulii Alaxandrini in Galeni praecipua scripta annotationes, quae commentariorum loco esse possunt: accessit trita illa De theriacae quaestio ...* Basileae: Petri Perna impensa, 1581. – Nostická knihovna G 247.

Oddo degli Oddi, *Oddi de Oddis Patavini ... De pestis, et pestiferorum omnium affectuum causis, signis, praecautione, et curatione, libri IIII, Apologia pro Galeno ... libri III. De coena, et prandij portione, libri II. ...* Venetiis: apud Paulum et Antonium Meietos fratres, 1570. – Nostická knihovna dg 344.

ského vědění a činností. Nejpočetnější je v tomto směru historiografická literatura.¹³ Nejpozoruhodnější a patrně též nejdražší položku mezi Cratonovými knihami v Nostické knihovně nalezneme však mezi teologickou a religiózní literaturou. Johannes Crato vlastnil všech osm svazků Plantinova vícejazyčného vydání bible, tzv. *Biblia regia*.¹⁴ Všechny svazky Plantinovy *Polyglotty* jsou vázány v hnědé celokožené vazbě označené Cratonovým supralibros z roku 1571. Vedle *Polyglotty* vlastnil Crato také řecko-hebrejskou lyonskou edici bible z roku 1567¹⁵ a francouzskou edici Nového zákona vydanou v témže roce rovněž v Lyonu.¹⁶ V této tematické kategorii se setkáme též se spisy Eusebia Pamphili¹⁷ a Pseudo-Dionysia Areopagity.¹⁸

V jednotlivinách se objevují tituly věnované numismatice.¹⁹ Zemědělstvím a sadovnictvím se zabývá kniha Agostina Galla,²⁰ která nerozebírá pouze užitkovou stránku těchto oborů, ale rovněž jejich estetický přínos. Po jednom titulu je zastoupena literatura věnující se zarathuštrovské magii²¹ a čarodějnictví.²²

Devět svazků s Cratonovým exlibris či supralibros bylo doposud evidováno v lístkové kartotéce proveniencí Univerzitní knihovny ve Vratislavi.²³ Dva svazky z Cratonovy

knihovny lze nalézt v katalogu výmarské Herzogin Anna Amalia Bibliothek,²⁴ bohužel bez přesnějšího určení typu provenienčního záznamu.

Cratonovým kolegou byl profesor medicíny na královské univerzitě **Matthias Stoius ml. (1526–1583)**,²⁵ s nímž Crato udržoval písemný styk. Také Stoius stejně jako Crato během svých studií ve Wittenbergu bydlel v domě Martina Luthera. Stoius byl pětkrát jmenován rektorem univerzity v Královci a po smrti Andrease Aurifabera zastával úřad osobního lékaře pruského vévody Albrechta. Císař Karel V. jej povýšil do šlechtického stavu.

Ze Stoiovy pozůstalosti se v Nostické knihovně dochovalo na 55 svazků (59 titulů), označených nejčastěji jeho podpisem na titulním listu knihy nebo iniciálovým supralibros na přední desce. Nejpočetněji (23 titulů) jsou zastoupena díla filozofická. Nejčastěji se podle očekávání objevují spisy Aristotelovy a komentáře k nim,²⁶ a to včetně souborného vydání Aristotelova díla vytištěného v lyonské oficíně Jacopa Giunty v roce 1542.²⁷ Zhruba stejně početná je skupina knih historických (15 titulů) a matematických (11 titulů) v dobovém smyslu těchto kategorií, počítaje mezi ně *Byzantské historie* Hieronyma Nicephora,²⁸ k nim přivázá-

¹³ Prokop Lupáč z Hlaváčova, *Rerum Boemicarum Ephemeras, sive Calendarium historicum: ex reconditis veterum annalium monumentis erutum ...* Praegae : (in officina Georgii Nigrini), 1584. – Nostická knihovna fg 266.

Adon (svatý), *Adonis Viennensis archiepiscopi, Breviarium chronicorum ab origine mundi ad sua vsque tempora ...* Basileae : (excudebat Petrus Perna), 1568. – Nostická knihovna dg 529.

Alessandro Sardi, *Alexandri Sardi Ferrariensis De moribus ac ritibus gentium libri III.* Venetiis : ex officina Stellae Iordani Zilleti, 1557. – Nostická knihovna dg 280.

Antonio Beccadelli, *Antonii Panormitae De dictis et factis Alphonsi regis Aragonum libri quatuor. Commentarium in eosdem Aeneae Sylviij ...* Basileae : ex officina Heruagiana (per ... Ioan. Erasmium Frobenium), 1538. – Nostická knihovna fg 377.

Johannes Bocer, *De origine et rebus gestis, ducum Megapolensium. Libri tres ...* Lipsiae : in officina Valentini Papae, 1556. – Nostická knihovna dg 284.

Leonardo Bruno Aretino, *Historia rerum gestarum in Graecia succincta interpretatione librorum Xenophontis ...* Lipsiae : Valentinus Papa edidit, 1546. – Nostická knihovna dg 280/adl.

Marco Antonio Sabellico, *Historiae rerum Venetarum ab urbe condita libri XXXIII. Eiusdem in singulos libros epitome.* Basileae : (Episcopus ml.), 1556. – Nostická knihovna cg 13.

¹⁴ *Biblia Sacra Hebraice, Chaldaice, Graece [et] Latine. Tomus I.–8.* Antverpiae : excud[ebat]. Christoph[orus]. Plantinus, 1568–1573. – Nostická knihovna F 55/1–8.

¹⁵ *Biblia [Graeca et Hebraica].* Lugduni : Rovillius, 1567. – Nostická knihovna 140.

¹⁶ *Le nouveau testament de notre seigneur Jesu Christe. Latin et Francois les deux translations traduites de Grec... verset a verset.* A Lyon : par Iean Frelon, 1567. – Nostická knihovna 115.

¹⁷ Eusebius Pamphili, *Ευσεβίου του Παμφίλου ευαγγελικής αποδείξεως βιβλία δεκα. Eusebii Pamphili Euangelicae demonstrationis Lib. X. Ex Bibliotheca Regia.* Lutetiae : in officina Rob. Stephani typographi regii, regiis typis, 1545. – Nostická knihovna G 198.

¹⁸ Dionysios Areopagita (svatý), *Τον μακαρίου Διονυσίου του Αρεοπαγίτου τα ευρισκομενα Μαζιμον σχολια, εις τα αυτα. Γεωργίου του Παχυμερη παραφρασις. Μιχαηλ του Συγγελου ενκομιου.* = *Dionysii Areopagitae Opera quae extant. In eadem Maximi scholia. Georgij Pachymerae paraphrasis. Michaelis Syngeli encomium, Latine omnia mox edenda.* Parisiis : apud Guil. Morelium, in Graecis typographum regium, 1562. – Nostická knihovna cg 506.

¹⁹ Sebastiano Erizzo, *Discorso ... sopra le medaglie antiche : Con la particolar dichiarazione di molti riversi, nuovamente mandato in luce.* Venetia : nella bottega Valgrisiana, 1559. – Nostická knihovna ag 612.

²⁰ Agostino Gallo, *Le vinti giornate dell'agricoltura, et de piaceri della villa ...* In Venetia : appresso Camillo Borgominerio, al segno di San Giorgio, 1578. – Nostická knihovna cg 442.

²¹ Jacques Sainte-Marthe, *Magica Zoroastri Oracula Plethonis commentariis enarrata. Jacobo Marthano Pictauiensi, interprete.* Parisiis : excudebat Iacobus Cammerlander Moguntinus, 1534. – Nostická knihovna dg 814/adl.2.

²² Thomas Erastus. *Repetitio disputationis de lamiis seu strigibus : In qua plene, solide [et] perspicue, de arte earum, potestate, itemque poena disceptatur ...* Basileae : apud Petrum Pernam, 1578?. – Nostická knihovna dg 239/adl.2.

²³ Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, signatury: 450721 – 22, 451482, 452010, 454739, 457275, 458034, 460883–460884.

²⁴ Herzogin Anna Amalia Bibliothek, Weimar, signatury: Inc 174 ; 10, 2 : 38.

²⁵ ANSELMINO 2003. BUCK 1764, s. 42–44. LOESCHE 1895, s. 198.

²⁶ Simplicius z Kilikie, *Σιμπλικίου του μεγάλου σχολια απο φωνης αυτου, εις τας Αριστοτελους Κατηγορίας.* = *Simplicii, omnium Aristotelis interpretum praestantissimi, in eiusdem philosophi Categorias siue Praedicamenta, ut uocant, commentaria absolutissima.* Basileae : apud Michaellem Insigninum, 1551. – Nostická knihovna E 288.

Pietro Vettori, *Petri Victorii Commentarii in VIII. libros Aristotelis De optimo statu civitatis: positus ante singulas declarationes Graecis verbis auctoris ...* Florentiae : in officina Ivnrtarvm, Bernardi filiorum, 1576. – Nostická knihovna J 119.

Alexander Aphrodisiensis, *Alexandri Aphrodisiensis in libros Arist. Meteorologicos Commentarii, Joanne Baptista Camotio interprete.* Venetiis : apud Franciscum Camotium ad signum Pyramidis, 1556. – Nostická knihovna J 205.

²⁷ Nostická knihovna cg 034/1–5.

²⁸ Hieronymus Nicephorus, *Nicephori Gregorae, Romanae, hoc est Byzantinae historiae libri XI ...* Basiliae : per Ioannem Oporinum, 1562. – Nostická knihovna D 177.

nou *Chronologii* Gerharda Mercatora,²⁹ ale také pojednání Leonarda de Portis o antických mincích³⁰ a opět v přívazku k této knize pojednání Stanislawa Grzepského o hebrejském měrném systému.³¹ Mezi knihy *artis matheseos* jsem řadil i knihy geografické a astronomické, které v této skupině převládají. Stoius se totiž astronomii sám aktivně věnoval. Mezi jeho knihami proto najdeme nejen Münsterovo *Organum uranicum*,³² ale také efemeridy a almanachy, knihy věnované poloze hvězd a planet v různé roční dobu vzhledem k odlišné zeměpisné šířce.³³ Nejzajímavější z obsahového hlediska je *Almanach* na léta 1552–1562 od Pietra Pitatiho,³⁴ který Matthiasi Stoiovi sloužil jako diář a zápisník. Zaznamenával si do něj nejen astronomická měření, úmrtí významných osob, svých známých a příbuzných, ale rovněž důležité události svého profesního života, jako například udělení univerzitních privilegií či zdravotní problémy členů pruské vévodské rodiny, na jejichž zdraví dohlížel. Kupříkladu k 23. listopadu 1559 je připojena rozsáhlá a podrobná marginální poznámka ohledně průběhu onemocnění vévody Albrechta, včetně záznamů o léčbě. Podobně ke 12. prosinci roku 1559 zapsal Stoius velmi podrobnou poznámku o úmrtí svého předchůdce na postu lékaře pruských vévodů a profesora medicíny v Královci doktora Andree Aurifabera. Na vakátech v závěru knihy je načrtnut dvojí radix horoskopu Anny a Johanna, dcery a syna Theobalda Axta, lékaře a Stoiova švagra, pro něž pravděpodobně připravoval Stoius horoskop. Na předcházející straně zakreslil Stoius radix horoskopu svého tchána Basilia Axta.

V překvapivě malém počtu čtyř titulů se v Nostické knihovně setkáváme s lékařskou literaturou se Stoiovým exlibris. Jedná se o díla Niccola Massy, Jacquese Auberta, komentářů k Paracelsovi od Gerharda Dorna, a sebrané lékařské spisy Girolama Cardana.³⁵

Stejným počtem titulů je zastoupena rovněž teologicko-religiozní literatura reprezentovaná sebranými spisy Řehoře Naziánského, Klementa Alexandrijského,³⁶ knihou Girolama Vielmia *De sex diebus conditi orbis liber*³⁷ a patrně nejzajímavější knihou z této rubriky: latinským překladem Pentateuchu *ex chaldaeo*, tedy z aramejštiny od Paula Fagia.³⁸

Sestra Matthiase Stoia Kateřina se provdala za Balthasara Hartmanna, jak o tom svědčí Stoioův epitaf v katedrále na ostrově Kneiphof v Královci, který se dochoval do dnešních dnů. Balthasar Hartmann byl otcem **Sebastiana Hartmanna z Königsheimu (1561–1621)**,³⁹ který konvertoval ke katolické víře, vystudoval filozofii a teologii na římském *Collegium Germanicum* a roku 1588 se stal kanovníkem v Bratislavské katedrále. Do Bratislavy s sebou přinesl rovněž Stoiovy knihy; většina svazků totiž nese na titulním listu vedle Stoiova podpisu rovněž podpis Sebastiana Hartmanna, Hartmann dokonce v mnoha svazcích přelepil podpis svého strýčka papírovými proužky, takže tento je čitelný pouze po prosvícení. Dnes již nezmapovatelným způsobem získal knihy z Hartmannovy pozůstalosti Otto mladší z Nostic a spolu s jeho knihovnou se fragment Stoiovy knižní sbírky dostal až do Majorátní knihovny hrabat z Nostic v Praze. V Univerzitní knihovně ve Vratislavi byly zatím ze Stoiovy knihovny zjištěny tři svazky.⁴⁰

Vedle Cratonových knih je v Nostické knihovně nejpočetněji dochovaným knižním celkem vytvořeným sběratelskou činností slezského lékaře knihovna svídnického městského lékaře **Tobiase Fischera von Croschwitz (1559–1616)**,⁴¹ jehož podrobné exlibris informující mimo jiné o místě a času akvizice té které knihy označuje celkem 42 svazků (43 titulů). Tobias Fischer studoval medicínu v Padově, kde také v únoru 1585 získal doktorský titul. Podle Raphaela Finckensteina proslul více než svým lékař-

²⁹ Gerhard Mercator, *Chronologia. Hoc est, Temporum demonstratio exactissima ab initio mundi vsque ad Annum Domini M.D. LXVIII, ex eclipsibus et observationibus astronomicis omnium temporum ... concinnata*. Coloniae Agrippinae: apud haeredes Arnoldi Birckmanni, 1569. – Nostická knihovna D 177/adl.

³⁰ Leonardo de Portis, *Leonardi Portii de sestertio, talentis, pecuniis, ponderibus, mensuris, stipendiis militaribus antiquis, ac provinciarum, regum, populi Romani, Caesarumque redditibus, libri II*. Basileae: in aedibus Frobenianis (per Hieronymum Frobenium, Ioannem Heruagium, et Nicolaum Episcopium), 1530. – Nostická knihovna dg 575.

³¹ Stanislaw Grzepski, *Stanislai Grzepsii De multiplici siclo et talento hebraico item, de mensuris hebraicis, tam aridorum quam liquidorum ...* Antverpiae: ex officina Christophori Plantini, 1568. – Nostická knihovna dg 575/adl.

³² Sebastian Münster, *Organum uranicum. Sebastianus Munsterus ...* Basileae: apud Henricum Petrum, 1536. – Nostická knihovna J 090.

³³ Joannes Stadius, *Ephemerides novae, auctae et repurgatae Ioannis Stadii ... secundum Antverpiae longitudinem: ab anno 1554 usque ad annum 1600*. Coloniae Agrippinae: apud haeredes Arnoldi Birckmanni, 1570. – Nostická knihovna cg 666. Cyprián Karásek Lvovický ze Lvovic, *Tabulae positionum pro variis ac diversis poli elevationibus, ad directiones ... pertinentes ... supputatae ... editae*. Augustae Vindelicorum: excudebat Philippus Ulhardus, 1551. – Nostická knihovna eg 525.

Erasmus Reinhold, *Prutenicae tabulae coelestium motuum*. Tubingae: per Ulricum Morhardum, 1551 – Nostická knihovna gg 716.

³⁴ Pietro Pitati, *Almanach novum Petri Pitati... ad annos undecim incipiens ab anno... 1552 usque ad annum 1562. Isagogica in celestem astronomicam disciplinam, tractatus tres ...* Venetiis: apud Juntas, 1552. – Nostická knihovna eg 530.

³⁵ Niccolo Massa, *Nicolai Massa Veneti artium et medicinae doctoris Liber de febre pestilentiali, ac de pestichis, morbillis, variolis, [et] apostematibus pestilentialibus ...* Venetiis: apud Andream Arrivabenum ad signum Putei, 1556. – Nostická knihovna ag 548.

Jacques Aubert, *Progymnasmata, in Joan. Fernellii med. librum De abditis rerum naturalium et medicamentorum causis adduntur quorundam gravissimorum morborum curationes*. Basileae: per Sebast. Henricipetri, 1579. – Nostická knihovna dg 507.

Paracelsus, Gerhard Dorn, *Fasciculus Paracelsicae medicinae veteris et non novae, per flosculos chemicos et medicos, tanquam in compendiosum promptuarium collectus ...* Impressum Francoforti ad Moenum: per Ioannem Spies, impensis Sigismundi Feyerabendt, 1581. – Nostická knihovna eg 226.

Girolamo Cardano, *Hieronymi Cardani Mediolanensis medici quaedam opuscula, artem medicam exercentibus utilissima ...* Basileae: ex officina Hieronymi Curionis, impensis Henrici Petri, 1559. – Nostická knihovna J 205/adl.

³⁶ Nostická knihovna C 055, Nostická knihovna C 294.

³⁷ Girolamo Vielmio, *De sex diebus conditi orbis liber: ...* Venetiis: apud Iuntas, 1575. – Nostická knihovna H 242.

³⁸ Paul Fagius, *Thargum, hoc est, Paraphrasis Onkeli chaldaica in Sacra Biblia: ex chaldaeo in latinum fidelissime versa, additis in singula fere capita succinctis annotationibus*. Argentorati: per Georgium Machaeropoeum, 1546. – Nostická knihovna H 314.

³⁹ ZIMMERMANN 1938, s. 284–285.

⁴⁰ Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, signatury: 458057, 460587, 459925.

⁴¹ JÖCHER II, sl. 626. KLETKE 1858, s. 286. SEJKOWSKI II, s. 169. ZONTA, s. 216.

ským uměním svými díly poetickými a historickými.⁴² Ve starší literatuře jsou často citovány jeho slezské dějiny, které však zůstaly pouze v rukopise. Knihy Tobiase Fischera dochované v Nostické knihovně tvoří relativně pestrou skupinu skládající se z teologické, historiografické a v jednom případě též filologické literatury.

Historiografická literatura představuje největší část Fischerova fondu. Tvoří ji celkem 25 titulů, a to jak díla o historii církevní (Eusebius Pamphili, Matthias Flacius Illyricus),⁴³ včetně kroniky řádu premostrátů od Auberta Le Mire,⁴⁴ tak o historii světské, kterou reprezentují jednak obecné práce o světových dějinách,⁴⁵ práce věnované dějinám jednotlivých evropských zemí (Anglie, Holandsko, Belgie)⁴⁶ a šlechtických rodů (Braunschweig, Dassel, Anhalt, Thüringen). Mezi zeměpisnou literaturu můžeme řadit obecně geografické dílo Dionýsia Alexandrijského a Pomponia Mely *Situs orbis descriptio*,⁴⁷ popis německých zemí od Gaspara Ense,⁴⁸ popřípadě popis toku řeky Sály od Gregora Groitzsche.⁴⁹ Vedle příležitostné poezie, která je zastoupena *propemptikem* adresovaným bratrovi Tobiase Fischera Petrovi při příležitosti jeho odchodu na univerzitní studia ve Frankfurtu nad Odrou⁵⁰ a *epicediem* na smrt Jakoba Monavia od Kaspara Konrada věnovaným vratislavskému lékaři a básníkovi Danielu Rindfleischovi,⁵¹ je pozoruhodnou položkou seznamu Fischerových knih zábavná literatura zastoupená nejvýrazněji jakousi příručkou a učebnicí žertování sepsanou Georgem Draudem.⁵²

Ani v tomto případě není zcela zřejmý způsob, jímž nabyl Otto mladší z Nostic Fischerovy knihy. Můžeme dokonce předpokládat, že je získával z několika různých

zdrojů. V sedmi svazcích je totiž na titulním listu vedle Fischerova exlibris uvedeno rovněž mladší exlibris Ehrenfrieda Ferdinanda von Machfried, přísedícího rady panství svídnicko-javorského a člena městské rady ve Svídnicí,⁵³ z roku 1647,⁵⁴ přes jehož knihovnu musela tedy nutně vést cesta alespoň těchto knih k Ottovi. U ostatních Fischerových knih se s ničím podobným nesetkáme.

15 svazků s Fischerovým exlibris bylo dosud zjištěno v historických fondech Univerzitní knihovny ve Vratislavi,⁵⁵ ve čtyřech z nich se opět nalézá Machfriedovo exlibris z let 1645 a 1646.⁵⁶ V jednom případě vystupuje mezi Fischerem a Machfriedem ještě jeden vlastník, jehož jméno je přeškrtnuté a jen těžko čitelné, snad se jedná o Johanna von Schellendorf.⁵⁷ Jeho přípis je datován rokem 1616 a byl tedy pravděpodobně bezprostředním majitelem knihy po Fischerovi, který zemřel téhož roku. Zdá se tedy, že knihy z Fischerovy knihovny, která byla podle čísel na titulním listu a předním příděští úctyhodného rozsahu, kolovaly mezi řadou slezských vzdělanců, stěhovaly se z knihovny do knihovny a část z nich byla poté od několika různých majitelů zakoupena Ottou mladším z Nostic a zařazena do jeho knihovny. Jednu knihu s Fischerovým exlibris z 1. června roku 1612 eviduje rovněž katalog Herzog August Bibliothek v dolnosaském Wolfenbüttelu.⁵⁸

Tři dochované svazky, které se do knihovny Otty mladšího z Nostic dostaly pravděpodobně prostřednictvím knihovny Matthiase Stoia, potažmo Sebastiana Hartmanna, náležely Stoiovu předchůdci na pozici osobního lékaře pruského vévody a profesora medicíny na královecké univerzitě **Andreas Aurifaberovi (1514–1559)**.⁵⁹ Dvě z těch-

⁴² „*Exercenda arte medica minus clarus fuit quam editis scriptis poeticis et historicis.*“ – FINCKENSTEIN, s. 184.

⁴³ Nostická knihovna D 144, Nostická knihovna E 360, Nostická knihovna H 293.

⁴⁴ Aubert Le Mire, *Ordinis Praemonstratensis chronicon. In quo coenobiorum istius instituti per orbem Christianum origines, viri item sanctitate scriptisque illustres fideliter recensentur ...* Coloniae Agrippinae : sumptibus Bernardi Gualteri, 1613. – Nostická knihovna cg 520.

⁴⁵ Nostická knihovna cg 59, Nostická knihovna cg 451, Nostická knihovna dg 502, Nostická knihovna cg 566, Nostická knihovna cg 609.

⁴⁶ Nostická knihovna dg 248, Nostická knihovna H 056, Nostická knihovna cg 556.

⁴⁷ Dionysius Alexandrinus, *Pomponius Mela, Dionysii Alex. et Pomp. Melae Situs orbis descriptio ...* [Geneva] : excudebat Henricus Stephanus, 1577. – Nostická knihovna eg 559.

⁴⁸ Gaspar Ens, *Deliciarum Germaniae, tam superioris quam inferioris, index, simul et viatorius, indicans itinera ex Augusta Vindel. ad omnes civitates, [et] oppida, tam in superiori quam in inferiori Germania ...* Coloniae : apud VVilhelmum Lutzenkirchen, 1609. – Nostická knihovna fg 251.

⁴⁹ Gregor Groitzsch, *Libellus Continens Salae fluvii descriptionem, eidemque adiacentium oppidorum, artium, coenobiorum, episcopatum sedium, situs, fundationes, [et] antiquitates.* Lipsiae : typis haeredum Iacobi Beruualdi, 1584. – Nostická knihovna cg 421.

⁵⁰ Peter Fischer, *Εὐφημια quas iuveni eruditione pia et morum integritate commendatissimo, domino Petro Fischero Svidniciensi Silesio, cum ex augusto patriae gymnasio abiret in florentissimam Marchionum Brandenburgensium academiam, fausti ominis ergo scribebant amici [et] sympatriotae ...* Francofurti : typis Nicolai Voltzj, [1600]. – Nostická knihovna cg 569/adl.13.

⁵¹ Kaspar Konrad, *Jacobi Monavi Viri Claris. Manes Ad Nobilis. Dn. Daniel. Rindfleisch Bucretium, Patritium Et Physicum Vratisl. / Memor. Amor. Honor. erg. script. a Caspare Conrado Phil. Et Med. D. Lignicii :* typis Nicolai Sartorii, [1603]. – Nostická knihovna 797/adl.3.

⁵² Georg Draud, *Ars vexatoria, hoc est: Iocandi innoxie, quovis loco et tempore cum quibusvis, ratio prompta atque extemporanea ...* Francofurti : typis Nicolai Hoffmanni : sumptibus Ioan. Ludouici Bitzschij, 1605. – Nostická knihovna dg 540.

⁵³ GARBER, Bd. 2, Abt. I, Teil 2, Nr. 1284. KNESCHKE 1865, s. 71.

⁵⁴ Nostická knihovna C 305/I–IV, Nostická knihovna H 056, Nostická knihovna J 173/1–2.

⁵⁵ Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, signatury: 459820, 459691, 457105–6, 460853, 455476, 466087, 452474, 451550, 451811, 469494 II, 468732–3, 464262, 469494 I.

⁵⁶ Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, signatury: 466087, 452474, 469494 II, 469494 I.

⁵⁷ Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, signatura: 466087.

⁵⁸ Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel, signatura: Xb 6176 (1).

⁵⁹ GŁOMBIEWSKI 1955, s. 8–9. KIRCHENLEXIKON I, sl. 302–303. KACZOROWSKI 1996, s. 52.

to tří knih, nesou také exlibris Matthiae Stoa.⁶⁰ Rovněž Andreas Aurifaber studoval ve Wittenbergu, kam se po krátkém působení ve funkci rektora městských škol v Elbingu (dnešní polský Elbląg) a Gdaňsku vrátil, aby zde nastoupil jako děkan filozofické fakulty. Během německých i pozdějších italských studií podporoval Aurifabera pruský vévoda Albrecht, který jej rovněž v roce 1546, kdy Aurifaber získal lékařský titul v Padově, přijal za svého osobního lékaře. Po smrti první ženy, dcery wittenberského tiskaře Hanse Luffta, se Aurifaber oženil podruhé s dcerou Andrease Osiandera. Aurifaber udržoval živý písemný kontakt s Johannem Cratonem z Crafftheimu, který mu zasílal aktuální lékařskou knižní produkci v Královci patrně hůře dostupnou, a Aurifaber posílal Cratonovi na oplátku kuní kožky, ruské kožešiny a také lékaři hojně vyhledávaný jantar.⁶¹

Čtyři tisky svázané do jednoho konvolutu⁶² zakoupil Aurifaber těsně před a zřejmě během svých studií v Padově nebo bezprostředně po svém návratu. Na všech čtyřech titulních listech se dochovalo Aurifaberovo rukopisné exlibris s datací akvizice 1543 nebo 1545. Svázat je však dal až po svém návratu do Královce, jak o tom svědčí datace vazby 1547. Philostrátův životopis Apollonia z Tyany je vázán do jednoduché měkké pergamenové vazby a Aurifaberovo exlibris je přeškrtnuto až téměř k nečitelnosti. Naproti tomu kroniky skandinávských států od Albrechta Krantze jsou vázány do tvrdé vazby ze světlé usně zdobené slepotiskem a označené na přední desce iniciálovým supralibros „AGD 1548“, které s největší pravděpodobností patřilo

rovněž Aurifaberovi a odráželo původní německou podobu jeho jména „Andreas Goldschmidt Doctor“. Na titulním listě tohoto tisku se vedle přeškrtnutého a opět jen těžko čitelného Aurifaberova exlibris dochovala také pozdější exlibris Matthiae Stoa a Sebastiana Hartmanna. Ve vratislavské univerzitní knihovně je evidován jeden tisk z Aurifaberovy knihovny.⁶³

Provenienční průzkum Nostické knihovny zjistil celkem 10 dochovaných svazků (10 titulů) z knihovny městského lékaře ve slezském Lemberku (Löwenberg, dnešní Lwówek Śląski) a rádce lehnických vévodů **Hieronyma Haunolda (1518–1567)**.⁶⁴ Opět jeden z wittenberských studentů, kterého roku 1543 doporučil Philipp Melanchthon na místo rektora městské školy v hessenském Friedbergu. Z této doby pochází také nejstarší kniha s Haunoldovým exlibris Catholicon od Johanna Balba.⁶⁵ Jedná se o benátský prvotisk, který Haunold získal podle svého vlastního přípisku na přední předsádce z friedberského kláštera.⁶⁶ V pozici rektora friedberské školy zůstal tři roky, než se rozhodl pro studium medicíny na lipské univerzitě a pozdější kariéru lemnberského městského lékaře. Další čtyři tituly představují obecná lékařská pojednání o nemocech, aniž by se specializovaly na konkrétní problematiku.⁶⁷ Konvolut v měkké pergamenové vazbě obsahuje sice na prvním místě opět pojednání o správné životosprávě tak jako předchozí tituly, nicméně následující dva přínavky se již věnují symptomům a léčbě konkrétních nemocí, totiž syfilidy a moru.⁶⁸ Dva zbývající tisky zveřejňují šlechtickou genealogii a protireformační polemiku z pera kolínského arcibiskupa.⁶⁹

⁶⁰ Philostratos, *Φιλοστρατον εις τον Απολωνιον του Τυανειως βιον βιβλια οκτω ...* = *Philostrati de vita Apollonii Tyanei libri octo ...* [Venetiis:] Aldus, [1501–1504]. – Nostická knihovna G 162.

Albrecht Krantz, *Chronica regnorum aquilonarium Daniae Suetiae Norvagiae: Per Albertum Krantzium ...* Argent[orati]. : apud Ioannem Schottum, 1548. – Nostická knihovna J 204. – Tato druhá kniha obsahuje rovněž exlibris Sebastiana Hartmanna.

Lucius Lactantius, *Caecilii Firmianus, Συβυλλιακων χρησμων λογοι οκτω ...* = *Sibyllinorum oraculorum libri octo ...* Basileae: ex Officina Ioannis Oporini, 1545. – Nostická knihovna ag 560. – Obsahuje další tři přínavky:

Antonios Eparchos, *Αντωνιον Επαρχον του Κερκαραιον εις την Ελλάδας καταστροφην θρηνος* = *Antonii Eparchi in eursionem Graeciae deploratio ...* Venetiis: [s.n.], 1544. – Nostická knihovna ag 560/adl.1.

Orpheus, *Orphei poetarum vetustissimi Argonauticon opus Graecum ...* Apud inelytam Germaniae Basileam: [in aedibus Andreae Cratandri], 1523. – Nostická knihovna ag 560/adl.2.

Naumachios, Linus, Phocylides, Simon de Vallambert, *Ναυμαχιον Κοροπαιδειας κλασμα. Φοκυλιδου, Περι γυναικων. Λινου, Παρανεπτικον επος, αυτου Περι ελπιδος διστιχων* = *Simonis Vallamberti Hedui Aualonensis Institutio puellae ex Naumachio. Natura mulierum ex Phocylide. Exhortatio ad prude[n]tia[m] [et] ad spem e Lini fragme[n]tis. Oligae epigrammata. Sententiae aliquot distichis compositae ...* Parisiis: ex officina Christiani Wecheli, 1544. – Nostická knihovna ag 560/adl.3.

⁶¹ GŁOMBIEWSKI 1955, s. 8.

⁶² Nostická knihovna ag 560. – Viz pozn. 60.

⁶³ Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, signatura: 457205

⁶⁴ BURMEISTER 2002, s. 16–17. KACZOROWSKI 1996, s. 56 – Zde je chybně uveden rok 1518 jako rok Haunoldova úmrtí, ve skutečnosti jde o rok jeho narození.

⁶⁵ Johannes Balbus, *Catholicon*. [Venetiis:] iussu [et] impe[n]sis ... Petri Liechtenstein ... Arte ... Ioannis Hertzog, 1497 [nebo 1498]. – Nostická knihovna E 285.

⁶⁶ „Sum Hieronymi Haunoldi M[edicinae] D[octoris]. Ex bibliotheca monasterij Frideburgensis.“

⁶⁷ Gilbertus Anglicus, *Compendium medicinae tam morborum universaliu[m] qua[m] particularium nondum medicis sed [et] cyrurgicis vtilissimum*. Lugduni: [impr. per Jac. Saccon expensis Vinc. de Portonariis, 1510]. – Nostická knihovna cg 559.

Valescus de Taranta, *Philonium. Excelle[n]tissimi ac optimisquibusq[ue] practicae medicinae studiosis viris longe vtilissimum et necessariu[m] opus: quod Philoniu[m] inscribitur ...* Lugduni: [Per Iacobum Myt] venu[n]du[n]tur apud Scipionem de Gabiano, 1535. – Nostická knihovna dg 193.

Benedetto Vittori, *Medicinalia consilia ad varia morborum genera ... nunc primum in lucem edita*.

Venetiis: in Officina Erasmiana, apud Vincentium Valgrisium, 1551. – Nostická knihovna dg 909.

Niccolò Niccoli, *Nicolai Nicoli florentini philosophi medicu[m] p[rae]stantissimi de medica materia septem sermonum liber ... [1–3]*. Venetijs: ex officina Luceantonij Iuntae, 1533. – Nostická knihovna G 258/1–3.

⁶⁸ Eoban Koch, *De tuenda bona valetudine, libellus Eobani Hessi ...* Franc[ofurti]: apud Haer. Chr. Egen., 1556. – Nostická knihovna lg 028.

Niccolò Macchelli, *Nicolai Macchelli Tractatus de morbo Gallico, scriptus in gratiam iuniorum medicorum almi collegii Mutinensis*. Venetiis: apud Andream Arriabenum ad signum Putei, 1556. – Nostická knihovna lg 028/adl.1.

Georg Agricola, *De peste libri tres*. Basileae: per Hier. Frobenium et Nic. Episcopium, 1554. – Nostická knihovna lg 028/adl.2.

⁶⁹ Ernst Brotuff, *Genealogia und Chronica des durchlauchten hochgebornen, königlichen und fürstlichen Hauses, der Fürsten zu Anhalt, Graffen zu Balenstedt und Ascanie, Herren zu Bernburgk und Zerbst, auff 1055. Jar ...* Leipzig: gedr. Durch Jon. Berwaldt, 1556. – Nostická knihovna A 221. – Tato kniha nese rovněž exlibris Tobiaše Fischera.

Hermann V. (kolínský arcibiskup), *Einfaltigs bedencken, warauff ein Christliche in dem wort Gottes gegrünte Reformation, an Lehr brauch der Heyligen Sacramenten vnd Ceremonien, Seelsorg, vnd anderem Kirchendienst ... bei denen so vnsrer Seelsorge befolhen, anzurichten seye*. [S.l.]: Laurentius von der Mülen, 1544 [oder 1564]. – Nostická knihovna L 009.

Z těže rodiny Haunoldů, která se přistěhovala do Vratislavi z Lehnice, pocházeli také Abraham a Nicolaus. **Abraham Haunold (1567–1611)**⁷⁰ studoval medicínu v Lipsku, Wittenbergu a Basileji, kde také roku 1595 získal doktorský titul. V rámci *peregrinatio academica* pokračoval ve studiu v Padově, v Bologni a Sieně. „Německému národu“ padovské univerzity věnoval také lékařské knihy ze své knihovny. Po svém návratu na sever od Alp se stal císařským radou a osobním lékařem braniborských vévodů. V nostické knihovně se bohužel dochovala pouze jediná kniha, v níž figuruje provenienční záznam s jeho jménem.⁷¹ **Nicolaus Haunold (1556–1612)**⁷² byl s největší pravděpodobností synem Hieronyma Haunolda, jelikož on sám je autorem dedikace na přední předsádce prvního ze tří svazků lékařských spisů Niccolò Niccolioho⁷³ adresované vratislavskému lékaři Sigismundu Woysseleovi „*ex paterna haereditate*“. Nicolaus Haunold působil jako císařský rada a komorní sekretář.

Sigismund Woysel (+1607)⁷⁴ byl synem Johanna Woyssele (1541–1564),⁷⁵ mistra svobodných umění a velmi pravděpodobně lékárníka, který založil ve Vratislavi první botanickou zahradu, zmiňovanou Konradem Gesnerem v *Horti Germaniae*.⁷⁶ V Nostické knihovně se dochovaly dvě z jeho knih označené „*M[agistri]. Joannis Woysseij et amicorum*.“⁷⁷ Jeho syn Sigismund Woysel studoval medicínu na padovské univerzitě, svá studia však završil v Bologni roku 1559. Od roku 1574 působil jako církevní představený u svaté Barbory ve Vratislavi a roku 1581 se stal zdejším městským lékařem. Kromě již zmiňované Niccolioho knihy, kterou mu daroval Nicolaus Haunold, figuruje coby adresát dedikace knihy *Liber primus de febribus*.⁷⁸ Tu mu dediko-

val autor, **Bartholomäus Reusner (1532–1572)**,⁷⁹ který sám studoval medicínu v Padově a Bologni a působil poté jako žitavský městský lékař. Reusner věnoval druhý exemplář těže knihy Cratonovi z Craffttheimu.⁸⁰ Ve Vratislavi se dochovaly dvě knihy z Woysseleovy knihovny.⁸¹

Úzké vazby s Cratonem z Craffttheimu udržovali také bratři Peter a Jakob von Monau, nebo též Monaviové. Významné osobnosti slezského, ale i evropského humanismu. **Petrus Monavius (1551–1588)**,⁸² studoval v letech 1575–1578 medicínu v Padově, ale doktorský titul získal až v Basileji na základě disertace *De dentium affectibus*,⁸³ která významnou měrou přispěla k vývoji stomatologie. Na Cratonovu přímluvu byl přijat jako osobní lékař císaře Maxmiliána. Z pozůstalosti Petra Monavia bylo v Nostické knihovně zjištěno pět knih, které nesou v přípisech jeho jméno. Vedle dvou lékařských děl, německé edice Cratonova slavného díla o ochraně před morovou nákazou⁸⁴ a díla Bertholda Rivia o epilepsii.⁸⁵ Najdeme mezi jeho knihami rovněž latinský překlad sebraných spisů řeckého řečníka a satirika Lúkiana ze Samosaty,⁸⁶ básnické interpretace díla antického filozofa Cebeta *De vita humana* od Samuela Scharlacha⁸⁷ a co do pozoruhodnosti provenienčního záznamu především francouzský překlad bible v edici Francoise Estienna z roku 1567.⁸⁸ Do této bible se totiž oběma bratřím, Petrovi i Jakobovi, při jejich návštěvě Ženevy 7. srpna 1574 zapsal známý francouzský kalvinistický teolog Theodor Beza.⁸⁹ Jak o tom svědčí dva přípisy z 5. a 6. dne téhož měsíce, kdy dostal tuto knihu Petrus Monavius od svého bratra Jakoba u příležitosti šťastného návratu z Itálie.⁹⁰ To je rovněž jediná kniha, v níž se objevuje jméno

⁷⁰ KACZOROWSKI 1996, s. 56. ZONTA 2000, s. 249–250.

⁷¹ Walther Hermann Ryff, *Baukunst oder Architectur ... zu rechtem Verstandt der Lehr Vitruuij in Drey fürnemme Bücher abgetheilet ... Durch Gualtherum H. Rivium Medi[ci]. [et] Math[ematici]*. Getruckt zu Basel : [Henricpetri], 1582. Jedná se o exlibris ve formě „ex dono“, kde si darování knihy Haunoldem poznamenal dnes již neidentifikovatelný vlastník: „*A[nn]o [15]92 den 4 Apr[il]is. verehr mir Brud[er]. Abraham Haunoldt dies Buch. E. Aus wedtenberg.*“

⁷² FLEISCHER 1984, s. 100, 238. PUSCH 2, s. 113.

⁷³ Viz pozn. 67.

⁷⁴ HENSCHEL 1852, s. 137. ZONTA 2000, s. 448. KACZOROWSKI 1996, s. 62.

⁷⁵ PUSCH 5, s. 98. HENSCHEL 1852, s. 137–141. BRZEZOWSKI 2003, s. 69–82. FLEISCHER 1984, s. 13.

⁷⁶ „*Wratislaviae in Silesia Cl. Civis Woysseij, qui praestantissimi medici Sigismundi pater est, hortus, copia, varietate, elegantia et raritate stirpium omnium generis summe commendatur.*“ CORDUS 1561, s. 239.

⁷⁷ Nostická knihovna cg 134, Nostická knihovna G 246.

⁷⁸ Bartholomäus Reusner, *Liber primus de febribus ... Vratislaviae : excudebat Crispinus Scharffenberg, 1561.* – Dedikace na titulním listu: „*D[omi]no Doctori Sigismundo Woistelio, amico suo cariss[im]o d[ono] d[edi]t autor [Bartholomäus Reusner aus Löwenberg].*“ – Nostická knihovna dg 703.

⁷⁹ KACZOROWSKI 1996, s. 59. NASO 1667, s. 160. ZONTA 2000, s. 362. ADB 28, s. 299.

⁸⁰ Nostická knihovna bg 805/adl.3. – Dedikace na titulním listu: „*Clariss[im]o d[omino]. Doctori Ioanni Cratoni, Vratislaviensium physico, d[omino] e[st] amico suo d[ono] d[edi]t autor [Bartholomäus Reusner].*“

⁸¹ Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, signatury: 464208, 464209. – V první z těchto dvou knih (Giovanni Battista Montano, *Medicina universa ... studio et opera Martini Weindrichii Vratislaviensis ... Francofurti : Andreae Wecheli heredes, 1587.*) je vloženo Woysseleovo dobrozdání a posudek nadepsaný: „*Judicium D. Sigismundi Woisselii Medici Physici Vratisl. Celeberrimi. De edito libro Medico Operum Montanicorum. a Martino Weinrichio, Ad Senatam inchytum.*“

⁸² STEIN 1963, s. 210. ADB 22, s. 163.

⁸³ Peter Monau, *De dentium affectibus theses inaugurales a Petro Monavio Vratisl. Siles. in celeberrimo Basiliensium gymnasium ... publico examini propositae.* Basel : [s.n.], 1578. – Johannes Crato z Craffttheimu vlastnil rovněž jeden výtisk tohoto díla: Nostitzbibliothek cg 688/adl. 2.

⁸⁴ Johannes Crato von Craffttheim, *Ordnung der praeservation, wie man sich zur Zeit der Infection vorwahren...sol.* Zu Franckfurt : bey A. Wechels Erben, 1585. – Nostická knihovna eg 254.

⁸⁵ Berthold Rivius, *Theses medicae de Epilepsia ... Basileae Helvetiorum : excudebat Leonardus Ostenius, 1579.* – Nostická knihovna H 085.

⁸⁶ Lúkianos ze Samostaty, *Opera quae quidem exstant nunc per Jacobum Micyllum translata ... Lugduni : apud Ioannem Frellonium, 1549.* – Nostická knihovna J 113.

⁸⁷ Samuel Scharlach, *Samuelis Scharlachi De vita humana Cebes. Helmstadii : typis Iacobi Lucij, 1595.* – Nostická knihovna fg 307/adl.21.

⁸⁸ *La Bible, qui est toute la sainte esriture : contenant le vieil [et] le nouveau testament, autrement la vieille [et] nouvelle alliance : avec argumens sur chacun liure, figures, cartes tant chorographiques qu'autres.* [Geneva] : de l'imprimerie de Franc,ois Estienne, 1567. – Nostická knihovna dg 214

⁸⁹ Bezův přípis na přední předsádce knihy: „*Theodor Beza manu mea scripsi viro ... praestanti petro Monavio Vratislaviensi, sic petente D[octore]. Iacobo Monavio eiusdem fratre, D[omi]no [et] amico obserua[n]do. Geneuae, VII Augusti, anno temporis ultimi MDLXXIII [= 1574].*“

⁹⁰ Rukopisná dedikace na titulním listu: „*Petro Monaw fratri suo germano, hunc librum dono mittit Geneua, cum eo ex Italia redux venisset Iacob Monaw. A[nn]o. MDLXXIV [= 1574] V d[ie]. M[ensis]. Augustj.*“ Rukopisná dedikace na přední předsádce: „*Fratri.S[uo]. unico [et] uere dilecto Petro Monaw hunc librum dat [et] commendat Iacob frater. Scriptu[m]. Geneuae 1574 VI Augusti.*“

Jakoba Monavia, který se věnoval filologii a vystupoval jako soukromý vzdělanec. Ve Vratislavi byly zjištěny čtyři knihy z knihovny Petra Monavia⁹¹ a třicet dva knih z Jakobovy pozůstalosti.

Mezi slezskými lékaři 16. století zaujímal významné místo také **Johannes Fersius (také Ferschius) (1558–1611)**,⁹² který na studiích medicíny v Padově, Římě, Sieně a Perugii strávil celkem 14 let. Po návratu do Vratislavi zde provozoval lékařskou praxi a pod vlivem svého přátelství s vratislavským biskupem Andreasem Jerinem konvertoval roku 1595 ke katolictví a poslední čtyři roky 16. století věnoval studiu teologie na římském Collegium Germanicum. Tako studia ho také připravila na pozdější výkon úřadu apoštolského protonotáře ve Vratislavi, kde se stal členem katedrální kapituly. V Nostické knihovně se zachovaly dvě knihy⁹³ označené na titulním listu jeho typickým rukopisným exlibris zapsaným červeným inkoustem. Nejdůležitější a současně nejkrásnější dochovanou památku po Fersiovi představuje jeho štambuch, za nějž mu posloužila interfoliovaná kniha emblematická. Nádherně malovaný titulní list i protilehlý rub předsádky s Fersiovým erbem zdobeným gryfí a papoušky otvírá památník, na jehož listech se zvětšila řada významných osobností slezského veřejného a kulturního života.

Ottovým současníkem a javorským městským lékařem byl **Johann Christoph Fechter**. Přestože jeho knihy výraznou měrou obohatily javorskou zámeckou knihovnu, o jeho osobě se mi zatím nepodařilo nalézt v relevantní literatuře žádné informace. Jediným pramenem – kromě jeho knih dochovaných v Nostické knihovně – je dopis uložený v archivním fondu Nostic-Planá v SOA Plzeň.⁹⁵ Dopis adresoval Fechter Ottovi z Nostic pravděpodobně v dubnu

roku 1656 a jeho obsahem je žádost o proplacení části mzdy („*etwas an dem Salario*“). Z plného znění jeho exlibris můžeme jen usuzovat, že Fechter pocházel z Bavorska.⁹⁶

Do současnosti se v Nostické knihovně dochovalo z Fechterovy knihovny celkem 21 titulů v 17 svazcích, které jsou s výjimkou dvou titulů lékařského obsahu. Mezi Fechterovými lékařskými knihami se nalézají tři inkunábuly, jednak *Consilia* od Baveria Baviery,⁹⁷ Maydenbachovo prvotiskové vydání *Hortus sanitatis*,⁹⁸ *Practica* Bernarda de Gordon⁹⁹ a obecná lékařská pojednání Josepha Du Chesne, Julia Caesara Claudiniho, Felixe Plattera, Jeana Baptista van Helmonta, Nicolause Öchsleina (Taurellus), Johna of Gaddesden a dalších.¹⁰⁰ Na hranici lékařské literatury stojí kniha Rodriga de Castro *Medicus politicus*,¹⁰¹ která se věnuje spíše lékařské etice a lékařovu veřejnému vystupování, a alchymistické dílo Gerharda Dorna *Lapis metaphysicus*,¹⁰² pojednávající léčebnou moc kamene mudrců. Mezi tématicky filozoficko-alchymistické spisy Fechterovy knihovny pak můžeme zařadit královecká *Themata philosophica*¹⁰³ Simona Dietze a Crollova *Basilica chymica*,¹⁰⁴ která však rovněž tendovala k využití alchymie k lékařským účelům.

Výjimku z lékařských knihoven, které vznikaly na území ovlivněném německým živlem, tvoří knihovna polského královského lékaře **Galla Chraplewského (+1622)**,¹⁰⁵ který působil ve Varšavě a z jehož knih se v Nostické knihovně dochovalo celkem jedenáct titulů v sedmi svazcích označených na titulním listu jeho rukopisným exlibris. Z těchto jedenácti titulů jsou však pouze tři lékařského obsahu.¹⁰⁶ Třemi tituly jsou zastoupeny filozoficko-poetické práce,¹⁰⁷ jedním titulem alchymie.¹⁰⁸ Polemický spis o bobu či fazoli od Julia Alexandrina reprezentuje botaniku.¹⁰⁹

⁹¹ Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, signatury: 461015, 461918, 451994, 454796.

⁹² KACZOROWSKI 1996, s. 55. TILTON 2003, s. 48–50. ZONTA 2000, s. 214.

⁹³ Nostická knihovna cg 386, Nostická knihovna dg 217.

⁹⁴ Johannes Fersius, [Rukopis bez datace:] *Virtuti et Honori et Immortalitati principum nostrae memoriae ...* – Nostická knihovna H 111.

⁹⁵ SOA Plzeň, pobočka Klášter u Nepomuku, fond Nostic-Planá, i. č. 16, karton č. 3, Otto A, souhrnné účty 1640–1665 (nefoliováno).

⁹⁶ „*Joannes Christophorus Fechter Philosoph[ia]e et medic[ina]e Doctor; Physic[us] Jaurouiensis, Bauarus, 22 Julij 1656.*“ – Nostická knihovna bg 766.

⁹⁷ Baverius de Baveriis, *Preclarissimi artiu[m] et medicine doctoris ... magistri Bauerii de Baveriis consilia feliciter ...* Bononie impressa : opera uero Platonis de Benedictis, 1489. – Nostická knihovna K 58.

⁹⁸ *Ortus sanitatis ...* Moguntiae : Jacobus Meydenbach, 1491. – Nostická knihovna G 259.

⁹⁹ Bernard de Gordon, *Practica Gordonij dicta Lilium. Tractatus Eiusdem De Urinis*. Impressus. Venetijs : Ma[n]dato [et] expensis ... Octauiani Scoti ... per Bonetu[m] Locatelluz, 1498. – Nostická knihovna K 105.

¹⁰⁰ Nostická knihovna dg 291, Nostická knihovna gg 537, Nostická knihovna dg 371, Nostická knihovna dg 462, Nostická knihovna gg 694, Nostická knihovna dg 693, Nostická knihovna dg 889, Nostická knihovna K 117, Nostická knihovna bg 766, Nostická knihovna E 034, Nostická knihovna gg 542, Nostická knihovna H 074 – s Cratonovým supralibros, Nostická knihovna dg 371/adl.2.

¹⁰¹ Rodrigo de Castro, *Medicus-politicus; sive, De officiis medico-politicis tractatus, quatuor distinctus libris: in quibus non solum bonorum medicorum mores ac virtutes exprimuntur; malorum vero fraudes [et] imposturae deteguntur*. Hamburgi : ex bibliopolio Frobeniano, 1614. – Nostická knihovna dg 371/adl.1.

¹⁰² Gerhard Dorn, *Gerardi Dorn Lapis metaphysicus aut philosophicus: qui universalis medicina vera fuit patrum antiquorum ad omnes indifferenter morbos ...* [Francofurti : s.n.], 1570. – Nostická knihovna dg 291/adl.1.

¹⁰³ Simon Titius, *Themata philosophica in schola Regiomontana disputata. Per Simonem Titium ...Anno... 1559*. Regiomonti Borussiae : excudebat Joannes Daubmannus, 1559. – Nostická knihovna bg 766/adl.

¹⁰⁴ Oswald Croll, *Oswaldi Crollii veterani Hassi Basilica chymica: Continens. Philosophicam propria laborum experientia confirmatam descriptionem et usum Remediorum Chymicorum Selectissimorum ...* Francofurti : impensis Godefridi Tampachij, [1611]. – Nostická knihovna dg 884.

¹⁰⁵ KARPIŃSKI 1983, s. 177, 265.

¹⁰⁶ Bruno Seidel, *Brunonis Seidelii Liber morborum incurabilium causas ...* Francofurti : apud Joannem Wechelum, 1593. – Nostická knihovna dg 469/adl.

Girolamo Mercuriale, *De puerorum morbis tractatus locupletissimi ...* Francofurti : apud heredes Andreae Weheli, 1584. – Nostická knihovna dg 521. Bartholomaeus Montagnana, *Co[n]silia domini Bartholomei Montagnane cu[m] tribus tractatibus De balneis Patavinis et De compositione et dosi medicinarum ac Antidotario ...* (Venetijs : per Simonem de Luere), 1514. – Nostická knihovna J 206.

¹⁰⁷ Paul Scaliger, *Pauli Scalichii... Satirae philosophicae sive miscellaneorum tomus primus ...* Regiomonti Borussorum : in officina Joannis Daubmanni, 1563. – Nostická knihovna dg 582.

Bartholomaeus Burchelatus, *Epithaphiorum dialogi septem ...* Venetijs : ex typographia Guerraea ..., [1583]. – Nostická knihovna fg 342.

Antonius Bonfinius, *Symposion Trimeron ...* Basiliae : ex officina Oporiniana, 1572. – Nostická knihovna gg 540.

¹⁰⁸ Thomas Morison, *Liber novus de metallorum causis et transubstantiatione ...* Francofurti : apud Ioannem Wechelum, 1593. – Nostická knihovna dg 469.

¹⁰⁹ Julius Alexandrinus, *Julii Alexandrini ad Rembertum Dodonaem epistola apologetica*. Francofurti : apud haeredes A. Weheli, 1584. – Nostická knihovna dg 521/adl.1.

V konvolutu původem z Chraplewského knihovny jsou svázána tři díla, z nichž první adligát z pera Andrzeje Rzeczyckiego má trestně-právní obsah¹¹⁰ a druhý adligát je kázáním Philippa Calimacha z Florencie v edici Jakuba Górského.¹¹¹ Nejzajímavější z tohoto svazku je však hlavní dílo *Simonis Simonii Lucensis primus triumphus*, které věnoval lékař Marcello Squarcialupo¹¹² svému kolegovi z Lukky Simonu Simoniovi.¹¹³ Oba lékaři byli protestanté, proto pobývali v nuceném exilu mimo Itálii. Simon Simonius procestoval celou Evropu, aby nakonec zakotvil v Polsku. Squarcialupo došel až do Sedmihradska a definitivně se usadil v tamním Weißenburgu (dnešní Alba Julia) a Klausenburgu (dnešní Cluj Napoca).

Nostická knihovna obsahuje kromě třinácti v tomto příspěvku zatím detailněji popsaných fragmentů lékařských knihoven dalších 30 obdobných provenienčních celků a jednotlivin z pozůstalosti raně novověkých lékařů. Vzhledem k rozsahu tohoto příspěvku zde není možné uvést podrobnější biografii u každého z lékařů, ani detailní bibliografické odkazy knih s jejich provenienčními záznamy. V následující části příspěvku bude tedy jejich přehled omezen na stručnou informaci o identitě vlastníka s odkazy pod čarou na relevantní sekundární literaturu a na signatury knih z Nostické knihovny i z fondu Univerzitní knihovny ve Vratislavi.

Skrze knihovnu Johanna Christopha Fechterera se do Ottova držení dostala kniha s vlastnoruční dedikací vratislavského městského lékaře **Johanna Agricoly (1590–1668)**.¹¹⁴ Tři knihy pocházejí z knihovny Cratonova švagra a císařského lékaře **Gottfrieda Scharffa**.¹¹⁵ **Christoph Albertus (1586–1646)**¹¹⁶ působil jako lékař vévodů z Olešnice a podepsal se na přední předešlé knihy *Segreti nuovi di maravigliosa virtu* od Girolama Ruscelliho. Krom lékařské praxe se latinskému básnictví věnoval **Caspar Cunrad (1571–1633)**,¹¹⁷ a proto je zmíněn Andreasem Senftlebenem jako dárcce sbírky básní svých přátel na vlastní *lemma symbolicum „Domini est salus“*. S nadepsaným jménem rektora zhořeleckého *gymnasium academicum*, později *Gymnasium Schöneichianum* v Bytomi nad Odrou a konečně rádce břežského vévody Johanna Christiana, **Caspara Dornavia (1577–1632)**¹¹⁸ se setkáváme na titulním listu

dílka Johna Berclaye *Euphormionis Lusinini Satyricon*. Knihu arabského lékaře Yuhanna ibn Masawaih *Ioannis Mesue Damasceni De re medica libri tres* vlastnil vratislavský lékař **Christoph Engel (*1537)**.¹¹⁹ Knihu ke cti císaře Rudolfa II. *De Rodolpho Habsburgico ... libri tres* věnoval autor Joachim Meister javorskému městskému lékaři **Joachimimu Gerlachovi (+1570)**.¹²⁰ **Paulus Hesus (1536–1603)**¹²¹ byl synem prvního vratislavského protestantského teologa a kněze Johanna Hesse, studoval medicínu v Padově, Bologni a Rostocku a stal se prvním profesorem medicíny na wittenberské univerzitě a později osobním lékařem olešnických vévodů. Z jeho knihovny se v Nostické knihovně dochovalo Manuziovo *editio princeps* Themistových spisů z roku 1534 s exlibris na titulním listu: „*Pauli Hessi Vratislaue[n]sis et amico[rum]*.“ Kniha *Methodi medendi, seu Institutionis medicinae ... libri quatuor* od Jeana Schyrona byla písemně věnována městským lékařem a starostou slezského Lemberku **Bernhardem Langiem (činný 1604–1622)**¹²² vratislavskému městskému lékaři **Johannu Pilgramovi (1580–1636)**.¹²³ Knihu *Dionysii Alex[andrini]. et Pomp[onii]. Melae Situs orbis descriptio* věnoval Tobiasi Fischerovi **Lucas Pollio (+1599)**,¹²⁴ syn stejnojmenného evangelického teologa a faráře při vratislavském kostele Marie Magdaleny, který svou lékařskou praxi provozoval v Berlíně. Volovský městský lékař **Johannes Purmann (1573–1602)**¹²⁵ byl adresátem dedikace od Lucase Richtera v knize básní Johanna Schossera. Titulní list knihy salernitánské školy *De conservanda bona valetudine* nese jednoduchý podpis „*Georg Rumbaum*“. Ve slezské Olešnici působili dva lékaři téhož jména, starší pocházel z Vratislavi a žil v letech 1567–1615,¹²⁶ mladší pocházel z Javoru a jeho životní dráha je omezena roky 1581–1648.¹²⁷ Na základě dochovaného podpisu není možno rozhodnout, o kterého z nich se jedná. Vlastní překlad pojednání o císařském řezu *De partu caesareo, das ist, Von dem im fall äusserster not wunderbarlicher ... künstlicher lösung ... eynes Kinds auß und von Mutterleib* věnoval Johannu Cratonovi štrasburský kanovník a profesor medicíny zdejší univerzity **Melchior Sebisch (1539–1625)**,¹²⁸ který pocházel ze slezského Falkenbergu. Větší počet knih

¹¹⁰ Andrzej Rzeczycki, *Andreae Recicii ... accusationis in Christophorum Sborovium actiones tres ... Cracoviae* : typ. Lazarianis, 1585. – Nostická knihovna ag 600/adl.1

¹¹¹ Jakub Górski, *Philippi Callimachi Florentini ... De Contributione Cleri Oratio*. Cracoviae : in officina Lazari, 1584.

¹¹² ARMOGATHE 1989, s. 652. M'CRIE 1895, s. 414.

¹¹³ EDIT16, CNCA 29337

¹¹⁴ KACZOROWSKI 1996, s. 52. – Nostická knihovna dg 693.

¹¹⁵ GILLET 1861, s. 61. – Nostická knihovna ag 516, Nostická knihovna bg 748, Nostická knihovna H 070/1–2. Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, signatura: 455591.

¹¹⁶ KACZOROWSKI 1996, s. 52. CUNRAD 1706, s. 4. – Nostická knihovna gg 435.

¹¹⁷ PIETRZAK, SCHILLING 2004, s. 151–153, 156. – Nostická knihovna dg 319.

¹¹⁸ ADB 5, s. 351–352. KACZOROWSKI 1996, s. 54. – Nostická knihovna dg 111.

¹¹⁹ KACZOROWSKI 1996, s. 55. – Nostická knihovna eg 601.

¹²⁰ Nostická knihovna eg 131.

¹²¹ KACZOROWSKI 1996, s. 56. NDB 9, s. 7. ZONTA 2000, s. 262. – Nostická knihovna J 125.

¹²² VD17, PND–Nr. 123787858. – Nostická knihovna gg 310.

¹²³ KACZOROWSKI 1996, s. 58. – Nostická knihovna gg 310.

¹²⁴ KACZOROWSKI 1996, s. 58. JÖCHER III, sl. 1666. – Nostická knihovna eg 559.

¹²⁵ KACZOROWSKI 1996, s. 59. – Nostická knihovna eg 164.

¹²⁶ KACZOROWSKI 1996, s. 59. – Nostická knihovna gg 078.

¹²⁷ KACZOROWSKI 1996, s. 59. – Nostická knihovna gg 078.

¹²⁸ ADB 33, s. 508–509. Kaczorowski 1996, s. 60. ZONTA 2000, s. 402. – Nostická knihovna dg 705/adl.2. Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, signatura: 452930.

byl Cratonovi dedikován od jeho kolegů lékařů. Za zmínku stojí především dedikace **Pierandrey Mattioliho (1500–1577)**,¹²⁹ Cratonova kolegy v péči o císaře, z roku 1561, nadepsaná nejprve na papírový štítek a následně nalepená na titulní list jeho čerstvě vydaných dopisů.¹³⁰ Celé přední předešlé je pokryto Mattioliho italsky psaným dopisem Cratonovi datovaným 8. února 1561, v němž Mattioli popisuje obtíže s edicí této knihy. Roku 1573 obdržel Crato knihu z pozůstalosti jiného svého kolegy z kruhu císařských lékařů **Nicolaue Biesia (1516–1573)**¹³¹ od jeho příbuzných. Knihu *Externarum et internarum Humani corporis partium tabulae*¹³² věnoval Cratonovi její autor, norimberský městský a vojenský lékař **Volcher Coiter (1534–1600)**.¹³³ Profesor medicíny na wittenberské univerzitě, osobní lékař saských kurfiřtů a později lékař břežských vévodů **Johann Hermann (1527–1605)**¹³⁴ vlastnil Melanchthonovu edici Arisotelova *Liber de anima*. Figuruje také jako adresát dedikace v knize o ochraně proti moru *Ein kurtzer Bericht* vepsané autorem a Hermannovým kolegou v péči o zdraví saských kurfiřtů **Johannem Naevem (také Neefe) (1499–1574)**.¹³⁵ A témuž Hermannovi dedikoval knihu *Agenda seu Ritus sacramentorum ecclesiasticorum* vratislavský kanovník Bartholomäus Jerin. Z vlastnictví štrasburského městského lékaře **Johanna Capitona (+ před 1556)**,¹³⁶ pochází Kobergerovo prvotiskové vydání dopisů Eneáše Silvia Piccolominiho z roku 1496. **Sebastian Roth (1493–1555)**,¹³⁷ lékař saských kurfiřtů a děkan lékařské fakulty lipské univerzity, vlastnoručním přepisem věnoval svou knihu *De salubritate lotionis capitis et balneorum aquae dulcis decreta* svému nástupci na pozici děkana lékařské fakulty v Lipsku, zdejšímu profesoru medicíny **Martinovi von Drembach (1500–1571)**.¹³⁸ K této knize jsou přivázány univerzitní teze *Balthasari Klein medici De differentiis februm disputatio prima*, které Drembach obdržel zřejmě opět od autora, kterým byl jeho kolega na lipské univerzitě a jáchymovský lékař **Balthasar Klein (+1560)**.¹³⁹ (V obou předchozích případech totiž dedikace jméno dárce neuvádí, ale z povahy věci a formulace přípisu je zřejmé, že se skutečně jedná o autora.) V případě třetí knihy dedikované Drembachovi bylo jméno dárce oříznu-

při převazbě, ale podle dochovaného torza přípisu lze usuzovat opět na autora spisu *Propositiones de hydrope, de arthritide, de pleuritide*, profesora matematiky a medicíny ve Wittenbergu a rovněž lékaře saských kurfiřtů **Kaspara Peucera (také Beucker) (1525–1602)**.¹⁴⁰ Basilejský profesor logiky, latiny a *licentiatus medicinae*, **Philipp Bech (ca 1521–1560)**,¹⁴¹ který proslul především jako autor německého překladu díla *De re metalica libris XII* Georga Agricoly, věnoval roku 1554 Cratonovi z Craffttheimu nově vydanou knihu Georga Pictoria *Tuendae sanitatis ratio*. Dvousvazkové hvězdářské tabulky kladského astronoma Davida Origana *Novae motuum coelestium ephemerides Brandenburgicae annorum LX ...* patřilo do knihovny lékaře a především autora proslulého díla o válečném umění a opevňovací architektuře *Architectura militaris* **Adama Freitagy (1602–1664)**.¹⁴² V dolnoslezském Haynau (dnešní Chojnów) působil lékař **Melchior Friebe (1629–1690)**,¹⁴³ který byl pod pseudonymem Cleander členem *Academie naturae curiosorum*. Z jeho knih se v Nostické knihovně dochovaly tři svazky *Historia plantarum universalis* od švýcarského botanika Jeana Bauhina. **Georg Mestner**,¹⁴⁴ lékař ze Svídnice, který je uveden jako respondent tezí na lipské univerzitě k roku 1619, se roku 1627 podepsal na titulní list knihy *Rerum memorabilium iam olim deperditarum* Guida Panciroliho.¹⁴⁵

Dosud neidentifikována zůstávají dvě jména lékařů. Jde jednak o nečitelné jméno **Arnold Klepfer** či **Klesfer** na titulním listu knihy *Laurentia Suria Commentarius brevis*,¹⁴⁶ jednak o zcela vyradované jméno v exlibris na titulním listu *Practica maior* Michela Savonaroly.¹⁴⁷

Torzovité pozůstatky raně novověkých lékařských knihoven, jak již řečeno na začátku, představují v nostické knižní sbírce obsahově nejzajímavější skupinu starších knižních celků, což je patrné rovněž z přehledu knih v tomto příspěvku. Podrobnější medailony všech zde uvedených lékařů spolu s bibliografickými záznamy knih, které se z jejich knihoven dochovaly v malostranském Nostickém paláci, budou v úplnosti uveřejněny v mé disertační práci. Nicméně již nyní jsou přednostně zpřístupňovány v bázi Provenio knihy z uvedených lékařských knihoven, a to včetně fotografické dokumentace konkrétních provenienčních zna-

¹³⁰ Pierandrea Mattioli, *Petri Andreae Matthioli Senensis Medici Epistolarum Medicinalium Libri Quinque*. Praegae : In officina Georgii Melantrichii ab Aventino, ad instantiam Vincentii Valgrisii, 1561. – Nostická knihovna H 365.

¹³¹ JÖCHER I, sl. 1083. TILMANS 2002, s. 115

¹³² Amaldus de Villanova, *Opera nuperrime revisa : una cum ipsius vita [a Symphoriano Campegio edita] recenter hic apposita ...* [Lugd[uni]] : impressa in calchographia M. Guilhelmi Huyon, 1520. – Nostická knihovna D 141.

¹³³ JÖCHER I, sl. 1999.

¹³⁴ FLEISCHER 1984, s. 13. GILLET 1860, s. 463. KACZOROWSKI 1996, s. 56. ZONTA 2000, s. 260. – Nostická knihovna cg 515/1, Nostická knihovna gg 779, Nostická knihovna D 140/b.

¹³⁵ KRAMARCZYK 2003 – Nostická knihovna gg 779.

¹³⁶ KNOBLOCH 1905, s. 242. LERSNER 1734, s. 447. – Nostická knihovna H 181.

¹³⁷ RATZENBERGER 1850, s. 170. WILDE 1999, s. 308. – Nostická knihovna dg 755.

¹³⁸ RICHTER 1863, s. 123. – Nostická knihovna dg 755.

¹³⁹ BROWN 2005, s. 216, 249. VOIGT 2001, s. 129. – Nostická knihovna dg 755/adl.

¹⁴⁰ ADB 25, s. 552–556. NDB 20, s. 278–279. – Nostická knihovna bg 766.

¹⁴¹ JONES 2000, s. 94. VD17, PND 124538339 – Nostická knihovna gg 566.

¹⁴² ADB 7, s. 350 – Nostická knihovna eg 562/1–2.

¹⁴³ BRACHMANN 1966, 1966, s. 120. FEHR 1683, s. [12]. INDEX 1695, s. [D2v]. NEIGEBUR 1860, s. 191. – Nostická knihovna J 050/1–3.

¹⁴⁴ GND, Nr. 130485195.

¹⁴⁵ Guido Panciroli, *Rerum memorabilium iam olim deperditarum ...* Ambergae : typis Forsterianis, ex officina Typographica Michaelis Forsteri, 1599. – Nostická knihovna fg 202.

¹⁴⁶ Laurentius Surius, *Commentarius brevis rerum in orbe gestarum, ab anno salutis M.D. usque in annum M.D. LXXIII*. Coloniae : apud Gervinum Calecium [et] haeredes Iohannis Quentel, 1574. – Nostická knihovna D 215.

¹⁴⁷ Michele Savonarola, *Practica maior Io. Michaelis Savonarolae Patauni ...* Venetiis : apud Iuntas, 1559. – Nostická knihovna E 381. – Exlibris na titulním listu: „Ex libris Joan[nis]: [...?] Svid[nicensis] ?]. [...?] Doc[toris]. Med[icinae]. M.DC.XV. [=1615].“

ček a záznamů. V současnosti jsou v bázi vyhledatelné knihy z Cratonovy knihovny a knihovny Tobiase Fischera. Další budou postupně doplňovány.

Na několika příkladech největších knihoven, které byly podrobněji charakterizovány v první části příspěvku, je dobře patrný zajímavý fenomén fluktuace knih v raném novověku, rozpadu a rozptýlení kdysi úctyhodných knižních celků, které nebylo možno zachovat pohromadě z prostého důvodu, že po smrti původního majitele se již nenašel nikdo, kdo by knihovnu jako celek převzal. I přesto však docházelo podle pozdějších provenienčních záznamů k jejich opětovnému scelování, kdy se knihy původně z téže knihovny po jisté době odloučení znovu setkávaly, byť již pod jinou střechou. Pro lékařské knihy, jak se zdá, platilo toto pravidlo dvojnásob vzhledem k omezenému počtu zájemců o některá úzce specializovaná lékařská témata. Skutečnost, že knihy šly velmi často z ruky jednoho lékaře do ruky druhého lékaře, pomůže osvětlit další důležitý faktor: lékaři byli v rámci městských struktur vedle duchovních nejčastějšími zájemci o nákup literatury a budování rozsáhlých knihoven, které potřebovali ke své každodenní práci.

Na příkladu uvedených knižních celků je také dobře patrný vliv *peregrinatio academica* na strukturu lékařských knihoven. Drtivá většina zmíněných lékařů studovala na některé z italských univerzit (někteří často na několika), což ovlivňovalo rovněž výběr lékařské literatury, která byla v Itálii dostupnější než v jejich vlasti. Samozřejmě tu stále ještě je možné vysvětlení frekvence italských knih v knihovnách lékařů možným nákupem těchto knih až po návratu z cest od knihkupců, kteří knihy dováželi nebo si je nechávali dovážet. Obstojí však jen stěží, jelikož řada studentů medicíny místo, čas a další okolnosti nákupu knih pečlivě vtělila do exlibris. Knihy však byly pochopitelně i kolegiálně zapůjčovány, či zaslány a vyměňovány za jiné, či za naturálie, jak příkladně ilustroval případ Johanna Cratona a Andrese Aurifabera.

Tak, jak bude probíhat a postupovat provenienční průzkum v tuzemských i zahraničních historických knihovnách, můžeme se bezpochyby těšit na další zajímavé objevy nejen nových knižních celků, ale také dalších fragmentů již známých starších knihoven a dost možná také knihoven lékařských, které zde byly popsány. Do budoucna tak snad bude možné alespoň některé z nich doplnit a obohatit o další nově nalezené knihy a umožnit těmto knihám-sestrám opětovné setkání, třeba opět pod jinou střechou – tentokrát složenou z jedniček a nul.

Citovaná literatura:

ADB: Allgemeine deutsche Biographie, Bd. 1–56. Leipzig 1875–1912.
ANSELMINO 2003: Thomas Anselmino, Medizin und Pharmazie am Hofe Herzog Albrechts von Preußen: (1490–1568). Studien und Quellen zur Kulturgeschichte der frühen Neuzeit – Svazek 3. Heidelberg 2003.
ARMOGATHE 1989 : Jean-Robert Armogathe, Le Grand Siècle et la Bible sous la direction de Jean-Robert Armogathe. Beauchesne 1989.
BOHATCOVÁ 1996 : Mirjam Bohatcová, Čtení na pomezí botaniky, fauny a medicíny. České tištěné herbáře 16. stole-

tí In Sborník Národního muzea v Praze, Řada C-Literární historie 38, 1993 (Praha 1996).

BRACHMANN 1966: Wilhelm Brachmann, Beiträge zur Apothekengeschichte Schlesiens. Würzburg 1966.

BROWN 2005: Christopher Boyd Brown, Singing The Gospel: Lutheran Hymns and the Success of the Reformation. Cambridge (MA) 2005.

BRZEZOWSKI 2003: Wojciech Brzezowski, Ogrody barokowego Wrocławia In Architectus 2003, Nr. 1–2 (13–14). (Wrocław 2003), s. 69–82.

BUCK 1764: Friedrich Johann Buck, Lebens=Beschreibungen der verstorbenen Preußischen Mathematiker... Königsberg, Leipzig 1764.

BURMEISTER 2002: Karl Heinz Burmeister, Magister Joachimus Aeliopolitanus In Beiträge zur Astronomiegeschichte, Bd. 8. Wolfgang R. Dick, Jürgen Hamel [ed.]. Frankfurt am Main 2002.

CORDUS 1561: Valerius Cordus, In hoc volumine continentur Valerii Cordi Simesusij Annotationes in Pedacij Dioscoridis Anazarbei De medica materia libros V ... Eivsdem Val. Cordi Historiae Stirpivm Lib. IIII. ... Sylva, qua rerum foßilium in Germania plurimarum, Metallorum, Lapidum & Stirpium aliquot rariorum notitiam ... De Artificiosis Extractionibus Liber ... His Accedvnt Stocchoronii Et Nessi ... stirpium, descriptio Benedicti Aretij ... Item Conradi Gesneri De Hortis Germaniae Liber ... Strassburg 1561.

CUNRAD 1706: Johann Heinrich Cunrad, Silesia togata, sive Silesiorum doctrina et virtutibus clarissimorum elogia ... edidit Caspar Theophil Schindlerus. Liegnitz 1706.

DEVENTER 2001: Jorg Deventer, Otto von Nostitz (1608–1665) In Schlesische Lebensbilder / Hrsg. von der Historischen Kommission für Schlesien, 8. Band, Neustadt a. d. Aisch 2001, s. 95–102.

EDIT16: EDIT16 Censimento nazionale delle edizioni italiane del XVI secolo. Istituto Centrale per il Catalogo Unico delle biblioteche italiane e per le informazioni bibliografiche – ICCU. Dostupné z : <<http://edit16.iccu.sbn.it>> [Cit. 2012-06-30].

FEHR 1683 : Michael Fehr, Catalogus S. R. I. Academiae naturae curiosorum, patronorum et collegarum. [Noribergae] 1683.

FINCKENSTEIN 1864: Raphael Finckenstein, Dichter und Aerzte. Ein Beitrag zur Geschichte der Literatur und zur Geschichte der Medizin ... Breslau 1864.

FLEISCHER 1984: Manfred P. Fleischer, Späthumanismus in Schlesien : ausgewählte Aufsätze. München 1984.

GARBER: Klaus Garber [ed], Handbuch der personalen Gelegenheitsschrifttums in europäischen Bibliotheken und Archiven. Bd. 1–28. Hildesheim 2001– .

GILLET 1860: Johann Friedrich Gillet, Crato von Crafftheim und seine Freunde. Ein Beitrag zur Kirchengeschichte. Erster Theil. Frankfurt am Main 1860.

GILLET 1861: Johann Friedrich Gillet, Crato von Crafftheim und seine Freunde. Ein Beitrag zur Kirchengeschichte. Zweiter Theil. Frankfurt am Main 1861.

GŁOMBIEWSKI 1955: Karol Głombiowski, W kręgu czytelniczym humanistów wrocławskich. Odczyt wygłoszony na akademii dla uczczenia dziesięciolecia Biblioteki uniwer-

syteckiej we Wrocławiu dnia 18 czerwca 1955 r. Wrocław 1955.

GND: Gemeinsame Normaldatei. Deutsche Nationalbibliothek. Dostupné z: <<http://d-nb.info/gnd/130485195>> [Cit. 2012-06-30].

GREENE 1983: Edward Lee Green, Landmarks of Botanical History, Part II. Stanford 1983.

HENSCHEL 1852: August Wilhelm Eduard Theodor Henschel, Die Geschichte der Gärten Breslau's in dem 16. und 17. Jahrhunderte. In Neun und zwanzigster Jahres-Bericht der Schlesischen Gesellschaft für vaterländische Kultur. Enthält Arbeiten und Veränderungen der Gesellschaft im Jahre 1851. Breslau 1852.

HIRSCHING 1788: Friedrich Karl Gottlob Hirsching, Versuch einer Beschreibung sehenswürdiger Bibliotheken Deutschlands nach alphabetischer Ordnung der Oerter. Dritten Bandes Erste Abtheilung, Erlangen 1788, s. 421–472.

JÖCHER: Allgemeines Gelehrten-Lexicon, Darinne die Gelehrten aller Stände sowohl männ- als weiblichen Geschlechts, welche vom Anfange der Welt bis auf die ietzige Zeit gelebt, und sich der gelehrten Welt bekannt gemacht, Nach ihrer Geburt, Leben, merckwürdigen Geschichten, Absterben und Schrifften aus den glaubwürdigsten Scribenten in alphabetischer Ordnung beschrieben werden. Bd. I–IV. Leipzig 1750–1751.

INDEX 1695: Index generalis ... Dec. I. et II. ephemeridum Germanicarum Academiae caesareo-Leopoldinae natur[ae]. curios[orum]. ab anno MDCLXX. usq[ue] ad annum MDCXCII. sorsim hactenus editarum ... Norimbergae 1695.

JONES 2000: William Jervis Jones, German lexicography in the European context : a descriptive bibliography of printed dictionaries and word lists containing German language (1600–1700). Berlin 2000.

KACZOROWSKI 1996: Włodzimierz Kaczorowski, Śląscy lekarze XV–XVII wieku. Źródła biograficzne do dziejów medycyny na Śląsku. In Kwartalnik Opolski 42, Nr. 2. (Opole 1996).

KARPIŃSKI 1983: Andrzej Karpiński, Pauperes : o mieszkańcach Warszawy XVI. i XVII wieku. Warszawa 1983.

KIRCHENLEXIKON: Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon. Bd. I–XXXII. Hamm 1990, Herzberg 1992–2001, Nordhausen 2001–2011.

KLETKE 1858: Karl Kletke, Die Quellenschriftsteller zur Geschichte des Preußischen Staats ... Berlin 1858.

KNESCHKE 1865: Ernst Heinrich Kneschke, Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexikon ... Sechster Band. Leipzig 1865.

KNOBLOCH 1905: Julius Kindler von Knobloch, Oberbairisches Geschlechterbuch ... Zweiter Band. Heidelberg 1905.

KRAMARCZYK 2003: Andrea Kramarczyk, Der Arzt Johannes Naevius (1499–1574) – ein Freund des Joachim Camerarius In Joachim Camerarius / hrsg. von Rainer Kößling und Günther Wartenberg. Tübingen 2003, s. 337–350.

LERSNER 1734: Achilles Augustus Lersner, ... Continuirte Chronica der ... Handels=Stadt Franckfurth am Mayn ... Franckfurt am Mayn 1734.

LOESCHE 1895: Georg Loesche, Johannes Mathesius. Ein Lebens- und Sitten-Bild aus der Reformationszeit. Gotha 1895, s. 198.

M'CRIE 1833: Thomas M'Crie, History of the Progress and Suppression of the Reformation in Italy in the Sixteenth Century ... Edinburgh, London 1833.

NDB: Neue deutsche Biographie. Bd. 1–24. Berlin 1953–.

NEIGEBEUR 1860: Johann Ferdinand Neigebaur, Geschichte der Kaiserlichen Leopold Carolinischen Deutschen Akademie der Naturforscher ... Jena 1860.

NASO 1667: Ignaz Ephraim Naso, Phoenix Redivivus, Ducatum, Suidnicensis, [et] Iauoviensis = Der wiederlebendige Phoenix/ Der Beyden Fürstenthümer Schweidnitz/ und Jauer. Breßlau 1667.

OSZCZANOWSKI 2004: Piotr Oszczanowski, Wrocławski ogród Laurentiusa Scholtza st. (1552–1599) – Sceneria spotkań elity intelektualnej końca XVI wieku In Śląska republika uczonych = Schlesische Gelehrtenrepublik = Slezska vědecká obec Vol. 1 / ed. Marek Hałub, Anna Manko-Matysiak. Wrocław 2004, s. 98–145.

PIETRZAK, SCHILLING 2004: Ewa Pietrzak, Michael Schilling, Der Brieger Rektor Melchior Laubanus (1568–1633) und seine Thermocrena Schafgotschia (1630) als Seitenstück zur Nimfe Hercinie des Martin Opitz In Śląska republika uczonych = Schlesische Gelehrtenrepublik = Slezska vědecká obec Vol. 1 / ed. Marek Hałub, Anna Manko-Matysiak. Wrocław 2004, s. 146–174.

PUSCH: Oskar Pusch, Die Breslauer Rats- und Stadtgeschlechter in der Zeit von 1241 bis 1741. (Veröffentlichung der Forschungsstelle Ostmitteleuropa an der Universität Dortmund, Reihe B). 5 Bände. Dortmund 1986–1991.

RATZENBERGER 1850: Matthäus Ratzenberger, Die Handschriftliche Geschichte Ratzeberger's über Luther und seine Zeit ... Jena 1850.

RICHTER 1863: Friedrich Theodor Richter, Jahrbüchlein zu Geschichte Leipzigs und Kalender zu den Gedenktagen seiner merkwürdigsten Einwohner. Leipzig 1863.

SEKOWSKI: Roman Sekowski, Herbarz szlachty śląskiej. Informator genealogiczno-heraldyczny, tom I–VI. Chudów 2002–2008.

SLAVÍČEK 1996: Lubomír Slaviček, Dvě podoby barokního šlechtického sběratelství 17. století v Čechách – sbírky Otty Nostice ml. (1608–1665) a Františka Antonína Berky z Dubé (1649–1706) In Opera historica 5. Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis, České Budějovice 1996, s. 487–504.

ŠÍPEK 2005/1: Richard Šípek, Pražská majorátní knihovna hrabat z Nostic a Rienecka. In Zprávy památkové péče 65/2005/1. (Praha 2005), s. 28–33.

ŠÍPEK 2005/2: Richard Šípek, Několik slov k někdejší javorské zámecké knihovně Otty mladšího z Nostic In Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků NK ČR, 18 (Praha 2005), s. 164–192.

ŠÍPEK 2007: Richard Šípek, Die Bibliothek des Grafen Otto d. Jg. von Nostitz (1608–1665), Landeshauptmanns zu Schweidnitz und Jauer In Slask i Czechy. Wspolne drogi sztuki. Wrocław 2007, s. 218–225.

ŠÍPEK 2010: Richard Šípek, Rekatholisierung und Lesernotizen in den Büchern von Otto d. J. von Nostitz (1608–1665). In Jill Bepler, Helga Meise. Sammeln, Lesen, Übersetzen als höfische Praxis der Frühen Neuzeit: Die böhmische Bibliothek der Fürsten Eggenberg im Kontext der Fürsten- und Fürstinnenbibliotheken der Zeit



Nedatované supralibros Johanna Cratona z Craffiheimu na přední desce. – Nostická knihovna dg 705



Nedatované supralibros Johanna Cratona z Craffiheimu na zadní desce. – Nostická knihovna dg 705

(Wolfenbütteler Forschungen Band 126). Wiesbaden 2010, s. 167–182.

STEIN 1963: Rudolf Stein, Der Rat und die Ratsgeschlechter des alten Breslau. Würzburg 1963.

TILMANS 2002: Karin Tilmans, Republican Citizenship and Civic Humanism in the Burgundian-Habsburg Netherlands (1477–1566) In Republicanism : A Shared European Heritage. Vol. 1, Republicanism and Constitutionalism in Early Modern Europe / ed. Martin van Gelderen, Quentin Skinner. Cambridge 2002, s. 107–126.

TILTON 2003: Hereward Tilton, The Quest for the Phoenix. Spiritual Alchemy and Rosicrucianism in the Work of Count Michael Maier (1569–1622). Berlin, New York 2003.

VD17: Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts. Dostupné z: <<http://www.vd17.de>> [Cit. 2012-06-30].

VOIGT 2001: Die Inschriften der Stadt Zeitz / ges. und bearb. von Martina Voigt unter der Verwendung der Vorarbeiten von Ernst Schubert. Berlin, 2001.

VRCHOTKA 2000: Jaroslav Vrchotka, Knihovna Národního muzea – Majorátní knihovna hrabat z Nostitz-Rienecku = Bibliothek des Nationalmuseums – Majoratsbibliothek der Grafen von Nostitz-Rieneck, In Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa, Band 1.2 Tschechische Republik, Prag Teil 2 / ed. Faltysová, Vlasta et al., Hildesheim, Zürich, New York 2000, s. 37–39.

WILDE 1999: Manfred Wilde, Alte Heilkunst : Sozialgeschichte der Medizinalbehandlung in Mitteldeutschland. München 1999.

WURZBACH 1869: Konstant von Wurzbach, Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich... Zwanzigster Theil. Wien 1869, s. 396.

ZIMMERMANN 1938: Gerhard Zimmermann, Das Breslauer Domkapitel im Zeitalter der Reformation und Gegenreformation (1500–1600). Weimar 1938.

ZONTA 2004: Claudia Zonta, Schlesische Studenten an italienischen Universitäten. Eine prosopographische Studie zur frühneuzeitlichen Bildungsgeschichte. Stuttgart 2004.

Zusammenfassung

DIE BIBLIOTHEKEN DER FRÜHNEUZEITLICHEN ÄRZTE IM BUCHBESTAND DER PRAGER NOSTITZBIBLIOTHEK

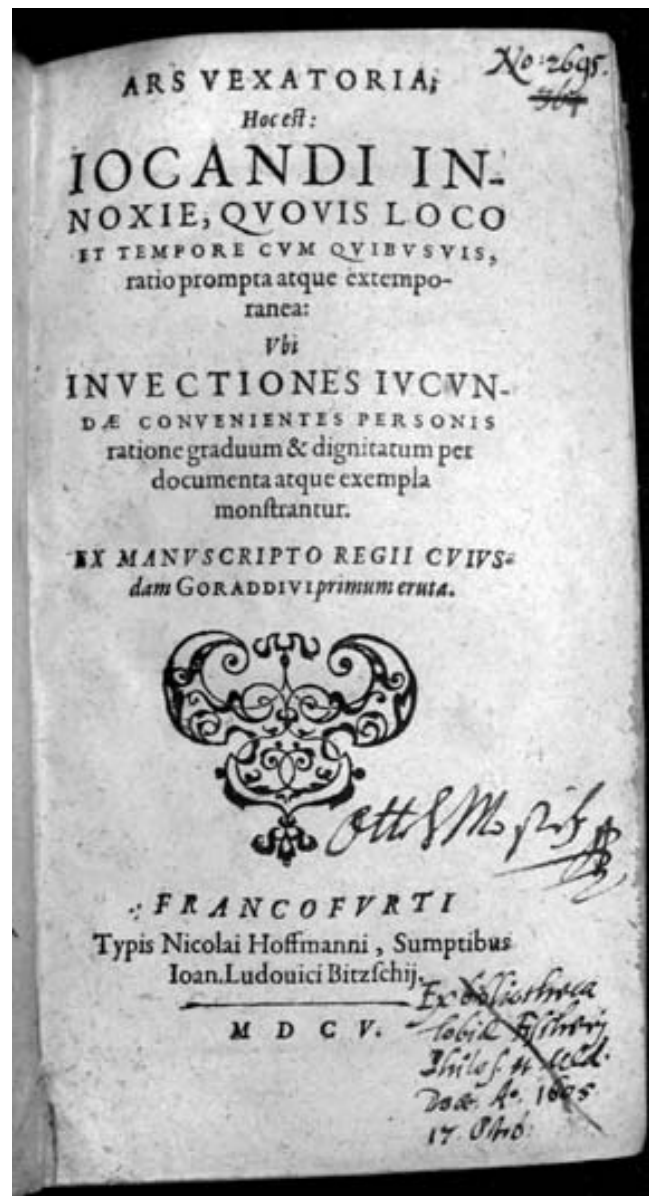
Ende 2011 wurde die allgemeine Provenienzforschung der Prager Palastbibliothek der Grafen von Nostitz-Rieneck abgeschlossen, bei der 1.062 Personen-, Familien- und Institutionsnamen der ehemaligen Buchbesitzer identifiziert wurden. Unter diesen stellen die 43 fragmentarisch erhaltenen Bibliotheken frühneuzeitlicher, hauptsächlich schlesischer Ärzte eine der interessantesten Provenienzgruppen dar, die in der Nostitzbibliothek aufbewahrt sind. Alle waren bereits bei der Gründung der Nostitzbibliothek dank

dem Kauf der Büchersammlung Ottos des Jüngeren von Nostitz aus dem niederschlesischen Jauer, deren Teil sie bildeten, nach Prag gebracht worden. Am umfangreichsten unter den erwähnten fragmentarisch erhaltenen Bibliotheken ist der Bestand von 127 Bänden mit den Besitzernotizen des Leibarztes von drei Kaisern Johannes Crato von Crafftheim (1519–1585), 55 Bände stammen aus dem Besitz des Medizinprofessors der Königsberger Universität und Leibarztes der preußischen Herzöge Matthias Stoius des Jüngeren (1526–1583) und 3 Bände aus der Bibliothek seines Vorgängers Andreas Aurifaber (1514–1559). Besondere Aufmerksamkeit verdienen auch 42 Bände, zumeist historischen Inhalts, des Schweidnitzer Stadtarztes und Geschichtsschreibers Tobias Fischer von Croschwitz (1559–1616), 10 Bände aus dem Besitz des Stadtarztes aus dem niederschlesischen Löwenberg, Hieronymus Haunold (1518–1567), 5 Bände aus der Bibliothek des Humanisten und Arz-

tes Peter Monavius (1551–1588) und 7 Bände des polnischen königlichen Arztes Gallus Chraplewski (†1622). Aufgrund der Tatsache, dass die meisten dieser Büchersammlungen nicht nur im schlesischen Gebiet entstanden und gesammelt wurden, sondern auch Angehörigen derselben Berufsgruppe gehörten, enthalten zahlreiche Bücher mehrere Provenienzeinträge von verschiedenen Besitzern aus dem Kreis der schlesischen Ärzte. Die Einträge beweisen sowohl Wege der Bücher, die vom Besitzer geschenkt oder nach seinem Tode verkauft und zerstreut wurden, als auch eine abermalige Sammlung der einst zerstreuten Bände. Dank der laufenden Provenienzforschung in den in- sowie ausländischen Bibliotheken wurden bereits zahlreiche Bände mit den Büchern der Nostitzbibliothek entsprechender Provenienz entdeckt. Am wichtigsten ist in dieser Hinsicht die Universitätsbibliothek in Breslau, wo schon mehr als 2.300 Bücher mit relevanten Provenienzeinträgen festgestellt wurden.



Monogram „JC“ vepsaný ve spodní části titulního listu, který Johannes Crato z Crafftheimu s oblibou užíval na místo exlibris. – Nostická knihovna dg 705

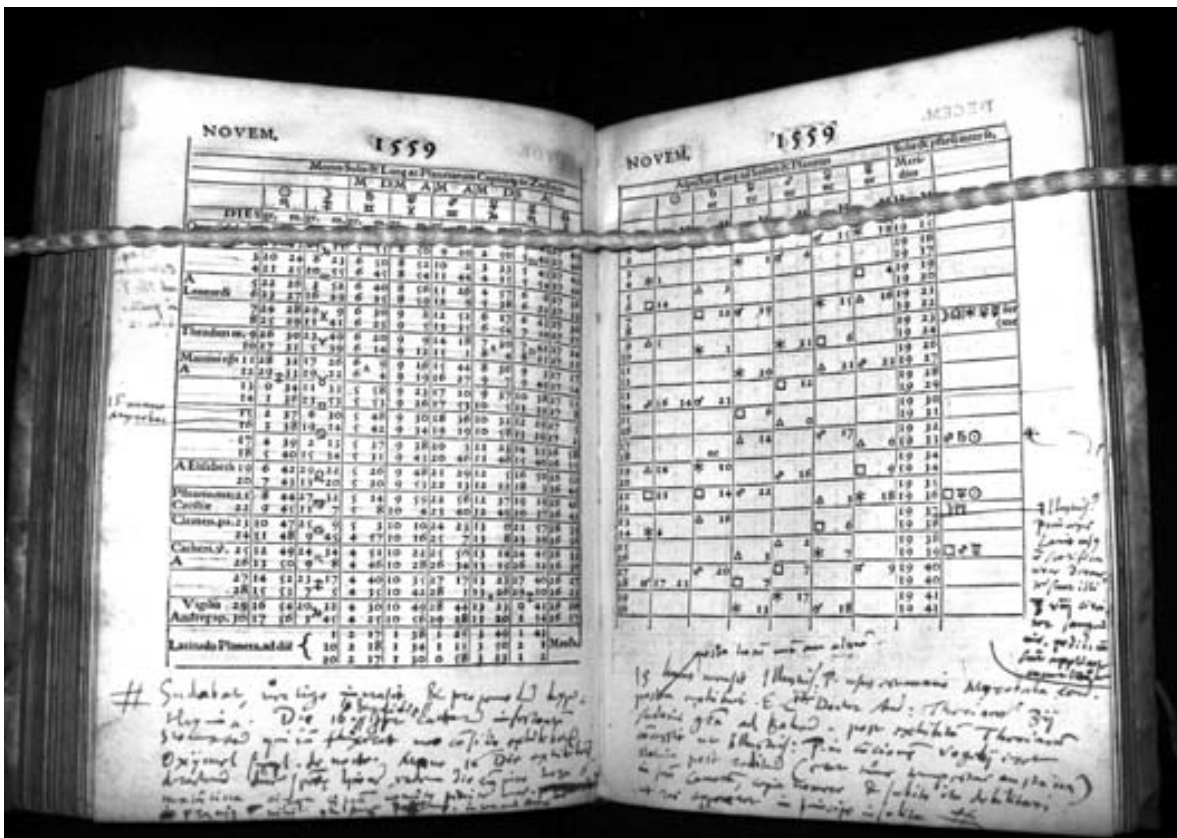


Exlibris Tobiae Fischera z roku 1605. V pravém horním rohu snad signatura jeho knihovny. – Nostická knihovna dg 540



Dopis Pierandrey Mattioliho Johannu Cratonovi z Crafftheimu napsaný na přední přidešti edice Mattioliho listů z téhož roku a datovaný 8. 2. 1561. – Nostická knihovna H 365

Supralibros Andrease Aurifabera: „A[ndreas] G[oldschmidt] D[octor]“ – Nostická knihovna cg 31



Záznamy Matthiase Stoia o průběhu nemoci pruského vévody. – Nostická knihovna eg 530

ARISTOTELIS OPERVM TOMVS

*Primus LOGICAM Vniuersam comprehen=
dens, Vbi omnia habentur ex recogni=
tione Græcorū exemplariū lon=
gè melius quàm usquam
alias castigata.*

Magni cōmentatoris Auerois Paraphrases, & Com=
mentaria in eandem necnon Epitomata, ac Quæfita
eiusdē, varijs illustrata translationibus, & ex He=
braicorum exemplariū lectione recognita.

Aduerte quod Librum Commentariorum magnorum in
duas partes diuisimus, vt liber cōmedius colligari possit.

Indicem librorum sequens pagina continet.



LVGD. APVD IACOBVM IVNCTAM,
ANNO. M. D. XLII.

Math. Stoj R. ex munificetia.
J. P. D. B. A. 1565